

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Криминолошки аспект хулиганског понашања
навијачких група**

(мастер рад)

Ментор
Проф. др Дарко Димовски

Студент
Милена Станковић
Број индекса: М005/21-О

Ниш, 2023. године

САДРЖАЈ:

УВОД.....	1
I НАСИЉЕ У СПОРТУ И ЊЕГОВИ ОБЛИЦИ.....	3
1. Насиље од стране спортиста.....	5
2. Насиље од стране родитеља.....	11
3. Насиље од стране навијача.....	15
4. Ритуално насиље.....	18
II НАСИЉЕ ОД СТРАНЕ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА.....	19
1. Настанак навијачких група.....	20
2. Организација и хијерархија навијачких група.....	24
3. Активности навијачких група.....	28
III НАВИЈАЧКИ КРИМИНАЛИТЕТ И ЊЕГОВИ УЗРОЦИ.....	33
1. Теорије настанка агресивности.....	34
1.1. <i>Теорија фрустрацијске агесије</i>	34
1.2. <i>Теорија социјалног учења</i>	35
2. Узроци настанка навијаког криминалитета.....	36
3. Навијачки криминалитет као део насилног криминалитета.....	38
IV ПРАВНИ ОКВИР НАВИЈАЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА.....	40
1. Кривично дело насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу.....	43
2. Мера безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама.....	47
V НАЦИОНАЛИСТИЧКИ ПОКРЕТИ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА.....	49

1. Националистички сукоби навијачких група у бившој СФРЈ.....	50
2. Националистички сукоби навијачких група широм света.....	53
VI НАВИЈАЧКЕ ГРУПЕ КАО ЈЕЗГРО ДЕВИЈАНТНИХ ПОНАШАЊА.....	54
1. Употреба алкохола и психоактивних супстанци.....	56
2. Навијачке групе и коцкање.....	60
2.1. <i>Договарање исхода такмичења</i>	63
VII НАВИЈАЧКЕ ГРУПЕ И ПОЛИТИКА.....	65
VIII НАВИЈАЧКЕ ГРУПЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	69
1. Навијачи „Партизана“.....	70
2. Навијачи „Црвене звезде“.....	73
2.1. <i>Хулиганизам „вечитих ривала“</i>	75
3. Навијачи „Радничког“ из Ниша.....	77
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	80
ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ.....	82
ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ.....	85
ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ.....	86
САЖЕТАК.....	87
SUMMARY.....	89
БИОГРАФИЈА.....	91

УВОД

Један од учинковитих метода борбе против стреса у савременом свету представља могућност људи за рекреацијом и бављењем спорта. У бројној медицинској литератури можемо пронаћи констатацију да је физичка активност кључ за одржање и побољшање здравља људи. „Заштита од угрожавања здравља у савременом свету је општеприхваћено да су спортске активности корисне како за развој личности, тако и за одржавање доброг здравља, побољшања физичког квалитета, већег личног задовољења, бољег и сврсисходнијег коришћења слободног времена и побољшање квалитета живота.”¹ Спорт позитивно утиче како на физички аспект организма појединца, тако и на његово свеукупно оплемењивање личности и развијање социјалних и психолошких особина. „Спорт је активност која се карактерише разноврсношћу психичких доживљаја заснованих на борби, такмичењу.”² Потребно је само мало добре воље и правилног сагледавања стварности и очекивања, како би човек могао да оствари жељене резултате. Спорт нам може пружити много, само је питање да ли ћемо и на који начин то искористити.

Историјски посматрано, спорт је јако стара активност коју је човек упражњавао. Он настаје из праксе вођења ратова. Без обзира на степен цивилизацијског развојка, човекова природа поседује одређени степен агресије коју је потребно негде усмерити. Потреба човека да испољи агресију, коју сваки појединац поседује, сада се сели на спортске терене, где се учесници надмећу једни са другима, уз устаљена правила игре. Конард Лоренц био је мишљења да се агресија може избацити и усмерити на спорт, те да се на тај начин може постићи откањање окрутности и нагонских порива. Спорт дакле доприноси да се агресија својствена човеку избаци на нешкодљив начин, те да човек кроз физичку активност избаци нагомилани стрес и енергију која га гуши.

Физичка активност која је постала свакодневица људи, данас добија нову форму. Наиме, циљ некадашњег образовног система, кроз физичко образовање и васпитање, било је упознавање деце са основама спорта, усађивање здравих навика, развој моторике, социјализација деце и др. Могућности да се дете које покаже склоности и таленат ка одређеном спорту, може опробати у истом, биле су на много већем степену него што је то

¹Ненад Ђурђевић- *Заштита деце у спорту*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, бр. 56,2/2019. стр. 310

²Сузан Јовин – *Насиље у спорту*, *Зрењанин 2015*, стр. 24

данас. Услед појаве великог броја спортских клубова, у којима доминира финансијски елемент, многа деца бивају ускраћена да се остваре у неком спорту, будући да се клубови финансирају углавном од чланирана њихових чланова. Дакле, ова потреба деце данас постаје привилегија и намењена је искључиво вишем социјалном слоју друштва.

Разлог за настанак оваквог раслојавања у друштву можемо тражити у појави професионалног спорта. Циљ бављења спорта помера се даље ка постизању великих успеха, који ће донети велику популарност у свету, а самим тим и велико богатство. „У свом делу “Разлика” Бурдије износи претпоставку да доминантне групе користе свој већи капитал како би стекли право на склоност или културни легитимитет својих културних предности.”³ Спортови чија је гледаност велика доносе већи просперитет играчима и осталим учесницима, него што су то спортови који не привлаче пажњу публике. Стога, надметање се више не врши само на терену, већ се оно наставља и изван њега, у домену економске доминантности. Овакво надметање неретко прелази дозвољену меру, излази из домена фер-плеја и може се окарактерисати као насиље.

Обавијен велом позитивних особина, спортска и стручна јавност ставља у запећак чињеницу да и поред сијасет добробити спорт представља подобно тле за испољавање високог степена насиља. Имајући у виду да аутор своје интересовање за овај предмет базира на вишегодишњем такмичарском и тренерском искуству, то је јасно да проблематика ове теме дубоко интригира и привлачи његову пажњу. Еволуција инспиративног процеса заснива се првенствено на доживљеном, будући да је личност аутора формирана управо кроз спорт и спортско окружење, поштујући све развојне фазе у психолошком смислу.

Интересовање са психологију, психијатрију али и социолошке науке јесу допринеле да аутор одабере ову тему. Сходно томе, у наредном делу предстоје више поглавља које се односе на спорт, насиље и облике насиља у спорту, са посебним освртом на насиље од стране навијача и навијачких група, наглашавајући проблем високог ризика овог облика насиља у спорту.

³Академија фудбала Београд – *Социологија са социологијом спорта*, Београд 2014, стр. 41.

I НАСИЉЕ У СПОРТУ И ЊЕГОВИ ОБЛИЦИ

Насиље у спорту се може дефинисати као „понашање које обухвата физички напад или физички штетљиве поступке од стране играча, одиграва се током спортског догађаја и има за циљ да проузрокује физички бол или повреду другом играчу (или навијачу, тренеру, службеном лицу и др.), при чему се такви штетљиви поступци не односе непосредно на правила спорта и нису у непосредној вези са такмичарским циљевима спорта.“⁴

„Насиље обухвата све оне акте и активности који се могу означити као употреба, или претња употребом силе од стране субјекта (насилника), у односу на објекат (жртву), без обзира на то о којој врсти силе се радило, с циљем да се жртви, посредно или непосредно, нанесе бол, или код ње изазову страх и патња, како би се њено понашање ставило под контролу извршиоца насиља.“⁵

Будући да је спорт еволуирао, дошло је и до еволуције облика испољавања насиља. Појава многобројних средстава којима се угрожава сигурност спортиста, попут пиротехничких средстава, бакљи, петарди и других запаљивих средстава, саставни је део спортских догађаја. Сведоци смо честих извештавања са спортских терена на којима навијачке групе, не марећи за истински дух спорта, изазивају инциденте, те је интервенција органа унутрашњих послова неопходна. Места која би требало да се сматрају уточиштима и склоништима од света насиља и криминала, постала су легло разврата и моралне беде. “Спорт верно осликава општу ситуацију и стање одређеног друштва, није изненађујућа појава проблема расизма у спорту, као феномена дубоко утканог у саму културу спорта.”⁶

Поред навијача, који су присутни на спортским догађајима, насиље може потећи и од самих спортиста. Спортисти често у жару борбе прелазе дозволјену границу агресивности како би дошли до победе и резултирали исходом који им одговара. “Један од проблема с агресивним и насилним понашањем у спорту је тај што дио спорташа и

⁴Миомира Костић - *Криминолошка обележја насиља у спорту*, Ниш, Правни факултет у Нишу, 2008. година, стр. 56

⁵Аљоша Мимица, Марија Богдановић – *Социолошки речник*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2007. године, стр. 346

⁶Божидар Бановић, Вељко Турањанин – *Насиље на спортским приредбама: анализа ставова студената*, Факултет безбедности у Београду и Правни факултет у Крагујевцу, 2022, стр. 251.

тренера сматра да је одређена разина агресивности у спорту нужна за постизање спортског успјеха.”⁷ Познато је да се професионални играчи спортом баве у виду занимања, те да на тај начин остварују приходе. Будући да их већи број победа и добре игре квалификује за већу потражњу на тржишту спортистима, они неретко не могу да поставе границу у свом понашању и примењују недозвољено агресивно понашање према другим учесницима на терену, било да се ради о саиграчима или противничкој екипи, па и тренерима.

Спортисти, хероји, узори деце широм света, изгледа да не маре много за титулу која им припада. Иако популарност може имати своју сатисфакцију, она са собом носи велику одговорност и терет, које поједини спортисти нису свесни. Деца са нестрпљењем ишчекују мечеве и утакмице својих миљеника, упијају све покрете и „финте“, покушавајући да их опонашају. Међутим, често је случај да управо њихови миљеници поступају насилно, испољавајући огроман степен агесије. Родитељи који би децу требало да усмере ка спорту, морали би имати учешћа и у њиховом медијском окружењу. „Спорт у медијима представља не само посебну рубрику и разноврсне теме него и веома развијен и софистициран систем комуникације између најшире и специјализоване публике, између главних актера, тумача преносиоца поруке”.⁸ Медији обично пласирају вести које ће изазвати сензационализам, што дефинитвно нису примерни, сталожени играчи, већ пажњу медија заокупљују агресивни, насилни, екстравагантни спортисти. У таквом окружењу афирмише се агесија и насиље, те деца не могу сама да разграниче која доза срчаности је пожељна.

Поред тога, многи родитељи форсирају децу да се понашају управо попут ових спортиста како би били што бољи и постигли што бољи успех. Будући да родитељи некада преузимају улогу тренера и саветника, деца могу постати жртве насиља од стране својих родитеља, који тога обично нису свесни. Мишљења су да чини најбоље за своју децу и да ће само на тај начин постићи напредак. Услед непостигнутих очекивања родитеља, која су неретко и нереална, деца постају несигурна, а самопоуздање које су могли развијати кроз спорт достиже потпуно супротан ефекат. Недостатак самопоуздања може бити последица и првише критичних тренера који користе сурове методе кажњавања својих играча.

⁷Невен Рицијаш, Зринка Гребло Јуракић, Дора Додиг Хундрић, Ана Жнидарец Чучковић – *Заступљеност насиља и неспортског понашања у ногомету младих на подручју града Загреба*, Загреб 2016, стр. 4

⁸Велимир Ћургус Казимир – *Брзи, прилагодљиви и немилосрдни: насиље у спорту и медији*. стр. 1

„Резултати истраживања и особна свједочанства спорташа који су билки изложени негативном стилу руковођења тренера показују да такав приступ доводи до низа непожељних послједица које остављају дугорочан траг на психичком здрављу спорташа.”⁹

Најзад, родитељи су јако срчани када су у питању њихова деца. Навијање које превазилази објективни оквир, постаје пренаглашено, па родитељи своју агресију могу усмерити ка тренеру, судији, али и ка другој деци. Стога, вређање, понижавање, погрдне речи и псовке, постале су саставни део такмичења. Уместо место на коме ће се учити о правим вредностима и развијати племените особине, постаје место сукоба, раздора и опште несигурности.

Напоследку, треба поменути ритуално насиље које је карактеристично за америчко поднебље. Жртве али и извршиоци оваквог насиља обично су млади људи, средњошколци или студенти, коју на својим колецима формирају бројне спортске тимове. Да би постао члан некога тима, потребно је да се спортиста подвргне неком облику иницијације, који обично укључује разне понижавајуће али и болне обреде. На тај начин, у жељи за прихватањем и уклапањем у социјално окружење, млади полазници образовног система постају жртве насиља.

Будући да се насиље у спорту испољава на више начина, нека од њих, кроз ситуациону призму, већ су побројана. Стога, можемо разликовати више облика насиља. Једна од подела дистинктивност заснива на лицу које је покретач насиља. На та начин разликујемо насиље од стране самих спортиста, насиље од стране родитеља, ритуално насиље и насиље навијача.

1. Насиље од стране спортиста

Истраживање које је спровео Центар за права детета у сарадњи са Министарством омладине и спорта, кроз пројекат Превенција конфликта и насилног понашања према и међу децом и младима у спорту као делу локалне заједнице, као полазну основу за истраживање сматра да „такмичарске, а често и тренажне ситуације обилују факторима који снажно провоцирају насиље и грубости. Ради се о високо компететативним

⁹Невен Рицијаш, Зринка Гребло Јуракић, Дора Додиг Хундрић, Ана Жнидарец Чучковић, op.cit., str. 5

ситуацијама, где неизвесност и значај исхода повећевају стрес, нервозу и јаке емоције код учесника.“¹⁰

Резултати ових истраживања показали су да се насиље међу спортистима углавном испољава кроз вербално насиље, у виду вређања, исмевања, претњи и застрашивања, док се физичко и сексуално насиље ретко дешава. Као мере превенције предлажу се доношење Етичких кодекса који ће примењивати сви учесници у спорту, медијске акције усмерене ка афирмисању права детета и омладинског спорта, адекватна казнена политика за све видове неспортског, непримереног понашања и сл. Као посебан вид насиља међу спортиста јавља се тзв. виртуелно насиље. Оно се одвија употребом интернета и мобилних телефона, а углавном је присутно код млађих генерација спортиста. Друштвене мреже се користе за различите облике увреда, дељења непримереног садржаја о некоме, чиме жртва оваквог насиља бива етикетирана.

Слика 1: Физички обрачун играча на терену.
Извор: ЕРА-ЕФЕ/ТОМ БОДЕ

При кораци у спорту праве се углавном у јако раном узрасту деце, када она почињу да усвајају наметнута правила понашања, уче се дисциплини, поштовању противника али

¹⁰Д. Попадић, Љ. Бачанац, М. Голић, М Петровић, С. Видовић- *Превенција конфликта и насилног понашања међу и према младима у спорту као делу локалне заједнице*, Београд, 2011. године, стр.6

и изградњи сопствене сигурности и самопоуздања. Правилан развој деце условљен је стручним кадром који ће са децом радити на усавршавању како техничких способности карактеристичних за одређени спорт, тако и психолошких особина које су пожељне. Дакле, неопходно је да улазак у свет спорта буде праћен здравим ставом тренера, који ће тежити да код деце пробуди такмичарски дух, заједно са развојем осећања припадности.

Асертивно понашање представља пожељну особину код спортисте и треба га разликовати од испољавања агресивности. Наиме, спортиста испољава асертивно понашање уколико, вођен јасним циљем, предузима снажну, јаку, чврсту игру, чиме не излази из оквира правила игре. „Због тога се сматра да је асертивност несумњиво суштинска компонента спортског успеха.“¹¹ Са друге стране, агресивност подразумева постајање намере спортисте да својим понашањем угрози или повреди другог учесника, како би постигао одређени циљ. Спортиста тада по сваку цену жели да забележи што бољи резултат, не марећи при томе да ли својим понашањем може угрозити другог учесника. Нажалост, насиље у спорту није увек адекватно санкционисано. Судије и судијски помоћници, колико год били објективни и усредсређени на игру, не могу да детектују сваки вид насиља на терену. Због тога, потребно је да се младим спортистима усади идеја о здравој конкуренцији, да се други учесници не виде као непријатељи, већ једино као мотивација за рад на себи и побољшање сопствених способности. У супротном, уместо здравих и способних људи, може се створити „војска“ деструктивних појединаца који ће насиљем прибегавати не само на спортском терену, већ и касније током живота.

Спортисти, било аматери или професионалци, током своје каријере бивају подложни фрустрацијама. Узрок се може тражити, зависно од ситуације, некада у немогућности спортисте да савлада одређени сегмент игре или технике, некада у недовољној физичкој припреми, што за последицу може имати гомилање агресије код појединца. Такође, фрустрације могу бити окидачи и бројних инцидената на терену, када спортиста не контролише своје емотивне поступке и реагује агресивно. Вођени бесом, тада спортисти најчешће траже кривца за лошу игру. Некада су то судије, које му нису наклоњене, некада тренер који није спремио адекватну тактику, а некада супарнички тим, чији је резултат повољнији. Склоност ка тражењу оправдања за пораз неће променити резултат, а неприхватање своје грешке може створити конфликт са саиграчима и

¹¹Љ. Бачанац, Н. Петровић, Н. Манојловић - *Степен и облици насиља у спорту Србије*, стр. 2

продубити проблем. „... свет спорта младих је попут Рошахових мрља, отворен за многоструке интрепретације. Неки га виде као пун проблема, попут преваре и агресије, док други мисле да су то само изузеци, које штампа преувеличава, а да се велики број деце лепо забавља у спорту и учи многе вештине са задовољством, пред очима брижних ментора.“¹²

Екипни спортови, иако психолошки мање захтевни од појединачних, захтевају способност да се спортиста прилагоди екипи и да поседује тимски дух. Своје успехе потребно је мерити кроз успехе тима и клуба за који се наступа а не на појединчано постигнути резултат. Уколико дође до раскорака између ова два сегмента, чланови екипе могу осећати доминантнијег спортисту као конкуренцију и непожељног, јер је задобио пажњу тренера и публике. Тада се насиље може вршити двосмерно, од стране остатка екипе ка једном од спортисте, у виду избегавања, или пак најбољи играч остале може понижавати сматрајући их мање вредним.

Насиље је заступљеније у тзв. контактним спортовима, у којима је природа спорта таква да захтева физички контакт са супарничким играчем. Екипни спортови који имају контактну природу су нпр. рукомет, као изразито груб спорт, или пак ватерполо у коме се половина агресивног понашања не види, будући да се одвија под водом. Иако поједини спортови спадају у контактне, не може се рећи да се правилима игре толерише превелика агресивност. Такав је најмасовнији екипни спорт у свету - фудбал. У фудбалу најмањи контакт са противничким играчем бива санкционисан фаулом. Не треба занемарити ни неконтактне спортове, иако је насиље у њима нешто мање испољено. Наиме, спортови попут тениса, атлетике, одбојке, гимнастике, спадају у неконтактне спортове. У овим спортовима, главни противник спортисти је он сам. Стално подизање граница својих могућности је главни циљ ових спортова. Најбољи пример за то се може видети ако посматрамо дисциплине у атлетици. Краљица спортова је заиста један господски спорт у којој се негује такмичарски дух и у којој до изражаја долази непрестана борба најпре са самим собом, па тек онда са осталим такмичарима. Прве Олимпијске игре 776. године пре нове ере, управо су показатељ колики значај су Хелени придавали такмичењима и развоју

¹²Слободанка Гашић-Павешаћ, Драган Јањетовић – *Повезаност учешћа у спорту са просоцијалном оријентацијом и агресијом адолесцената: разлике по полу*, Зборник Института за педагошка истраживања, бр. 2, 2007. год, стр. 333.

телесних способности. „Циљ гимнастичком васпитања није се састојао само у томе да се омладина спреми за учествовање у великим народним играма, него и у томе да она постигне потпуни развитак телесне снаге, да свестрано развије своје способности и учврсти здравље, да се прекине неумереност у задовољавању телесних потреба и на подношење телесних напора и задобије власт духа над телом, да се научи презирање смрти, и тиме да се до највише мере усаврше способности за тешку борбу са непријатељем ради обезбеђења народне слободе и независности“.¹³

Код појединих спортова, одређени степен агресивности и насилничког понашања представља циљ и потпуно је очекиван. Наиме, борилачки спортови су такве природе да се извођење техника према противнику своди на наношење повреде или бола противнику, при чему су учесници у борбу ушли потпуно свесни те опасности. Бокс, цудо, карате, рвање, само су неки од дугачког списка борилачких спортова. Проблематика која се јавља код ових спортова огледа се у сасвим легалном наношењу повреда другом лицу, те се поставља питање да ли овакво понашање представља насиље. Карате, као најмасовнији борилачки спорт, настао је у Јапану, а значење речи карате у буквалном преводу значи празна рука. Дакле, уместо оружја у каратеу се користи тело како би се савладао противник, без употребе било каквих помагала. Постојање низа удараца и примене различитих техника према противнику чиме се наноси бол и повреда, са разлогом отвара дискусију о насиљу у овим спортовима.

Слика 2: Агресивност у борилачким спортовима.
Извор: Слободан Битевић – старе слике.

¹³Милош Н. Ђурић, *Изабрани огледи III, о Хеленској култури*, Ниш 1998, страна 55

Површно посматрано, грубост и суровост доминантно је обележје борилачких спортова. Ушавши дубље у проблематику и психологију ових спортова можемо видети да, иако агресивни спортови, у њима се најмање примењује „неспортског“ понашања. Савремени борилачки спорт обилује низом правила која се стриктно морају примењивати у борилишту, те је наношење већих повреда и бола противнику апсолутно забрањено. Савремени спортски карате не дозвољава пун контакт међу спортистима, а за добијање поена потребно је испунити низ услова који морају бити испоштовани како би судије одређену технику према противнику квалификовали као поен. Сваки иоле јачи контакт санкционисан је, а у тежим случајевима борац може бити дисквалификован. Стога, у оваквом амбијенту, циљ борилачких спортова сели се на поље добијања што већег броја поена, док је наношење повреде противнику само ризик са којим се улази у борилиште.

Истраживање које је спровело Министарство омладине и спорта дошло је до закључка да је насиље највише присутно у спортским играма код којих постоји физички контакт, односно у контактним спортовима, а далеко мања заступљеност постоји у борилачким спортовима. Резултати оваквог истраживања ни мало не чуде, будући да борилачки спортови код спортиста развијају способности самоконтроле и емоционалне зрелости, па се испољавање агресивности доводи на минимум. Супротно томе, спортови који су настали као резултат игре, посебно посматрајући спортове са лоптом, можемо закључити да су туче и примена вербалног насиља јако учестали. Тзв. чарке на терену могу прерасти у већи сукоб који неретко резулира масовном тучом и вербалним увредама.

Након опсежне анализе насиља у различитим спортовима, може се закључити да је насиље од стране спортиста и те како присутно у свим спортовима. Сукоби играча се не могу у потпуности искоренити будући да много фактора има своје дејство приликом одигравања спортског догађаја. Ипак, потребно је радити на развијању свести спортиста о непожељним поступцима који се примењују на терену и ван њега. Посебно се треба развијати морална одговорност према млађим генерацијама које своје узоре траже у познатим спортистима, а развој етике у спорту треба имати примат. “Како је спорт много шири феномен од само спортске натјецатељске борбе на спортским борилиштима, јер има разне како етичке тако и моралне импликације и консеквенце”.¹⁴

¹⁴Матија Мато Шкербић – *Етика спорта Williama Johna Morgana*, Загреб 2019., стр. 72 и 73.

Такође, као мера превенције могла би се користити обавезна психолошка припрема спортиста, који ће поред своје физичке спремности, научити да се носе са разним стресним, провокативним и ситуацијама у којима евентуално може настати сукоб. Поред тога, у морални кодекс треба се уврстити мисли патријарха Павла: „уvek као људи, никада као нељуди”¹⁵. Поступајући у овом духу, претња од неспортске игре неће постојати, саиграчи и противници ће се једнако поштовати, а гордост и сујета биће искључена из човечје душе. Јачање поштења кроз игру, учиниће је моралним уџбеником, а игра ће свима пружити осећање среће и истинског задовољства.

2. Насиље од стране родитеља

Тренажни процес представља стазу са мноштво изазова са којим се сваки спортиста сусреће, отпочетка својих спортских дана. Дете се нјапре привикава на нови ауторитет, односно тренера, те је потребно дете припремити на амбијент тренинга. Током тренинга или такмичења, деца су упућена једино на тренера и сигурност проналазе у његовом окружењу. Неретко је случај да се деца у пубертету, услед бунта који је карактеристичан за тај период одрастања, одмећу од својих родитеља, пркосе им у свему, али тренер и даље задржава фигуру неприкосновеног ауторитета. Стога, потребно је да родитељи стално остварују контакт са тренерима из клуба у којима њихово дете проводи одређени број сати недељно.

Да би однос између тренера и родитеља функционисао на пожељан начин потребно је да родитељи буду упућени у понашање свог детета на тренингу, како би заједничким педагошким радом усмеравали дете на прави пут. „Васпитање је акција коју старије генерације врше над онима које нису још зреле за друштвени живот.”¹⁶ Како би заједнички задатак васпитања имао позитиван исход, потребно је да тренери и родитељи успоставе сарадњу и васпитне методе користе у корелацији једани са другима. Некада ова сарадња може изостати, а дете ће осетити последице таквог односа.

¹⁵Говори патријарха Павла

¹⁶Академија фудбала Београд, op.cit., str. 9

Слика 3: Насиље родитеља.
Извор: Портал <https://www.sc-sport.com.hr/>

Наиме, родитељи врло често нису објективни када су у питању њихова деца. Дете које је „најбоље“ у свакој активности, вероватно је у бити просечних или исподпросечних способности. Како родитељи не прихватају реалност, гурају децу у спорт, терајући их да се баве нечим што они сами не желе, то деца осећају велики притисак који бива окидач за појаву анксиозности. У старијем узрасту, уз тренажни процес укључују се и такмичења и турнири где се деца међусобно надмећу. Довољно је једном отићи на утакмицу децјег узраста где се може осмотрити велики број насилних излива родитеља. Куде децу, прекоравају их, псују, вређају, а некада и физички кажњавају због лоше игре. Има и оних родитеља који насиље усмеравају ка тренеру у случају да им дете седи на клупи и не учествује на утакмици. Тренери у оваквим ситуацијама могу бити изложени разним претњама, уценама од стране родитеља, који по сваку цену желе да њихово дете буде у игри.

Узрок оваквог понашања родитеља можемо тражити у сопственој неостварености и комплексима који вуку из свог детињства. Будући да свест о томе није присутна, овакав тип родитеља форисира своју децу, не схватајући да тиме само нарушавају адекватан развој своје деце. Уколико дете није спремно да се супротстави жељи својих родитеља и искаже своје потребе, оно ће са тескобом очекивати сваки тренинг, што даље може водити до психичких проблема. Осећај кривице коју родитељи намећу деци великог је интензитета, па дете, да не би изневерило очекивања родитеља пристаје да одлази на тренинге у спорту у коме се није пронашло.

Очекивања родитеља иду некада тако далеко да се мере са шампионским резултатима. Све што је иоле испод тога сматра се неприхватљивим. „Човек бива сведен

на постигнуће, на homo metruma.“¹⁷ Таквом начину размишљања умногоме је допринела појава професионалног спорта. Упоређивање деце са играчима који се у виду професије баве спортом, може само шкодити спортском учинку. „Опасност по најбоље интересе детета кулминира у ситуацији када се односи у породици не одвијају складно и функционално. Чак и када је у том погледу све у реду, није лако бити спортски родитељ - није лако наћи праву меру између сувишног притиска, претеране идентификације, и нереалних очекивања са једне стране, и потпуне равнодушности и незаинтересованости и/или недовољне укључености у спорт своје деце, са друге стране.”¹⁸

Приликом истраживања које сам самостално спровела на малом узорку испитаника родитеља деце која тренирају карате, већина је била мишљења да је прихватљиво да дете долази кући уплакано, нервозно, да осећа физичке тегобе у виду мучнине пред одлазак на тренинг, уколико ће такав пут од њих створити шампионе. Насиље које примењују тренери, правдајући се да се ради о борилачком спорту, деца и те како осећају и на њима су видљиви показатељи да таква атмосфера на тренингу може бити од значаја за њихово психичко здравље и развој. „Деца могу бити злостављана током спортске активности , на путу ка такмичењу, након спортске активности, преко сцоијаних медија, директно ии индиректно.”¹⁹ Самим чином прихватања овакве последице, родитељи своју децу бацају у раку из које ће се тешко извући, јер једном нарушено самопоуздање и сигурност може се поново вратити само уз много труда у одраслом добу.

Дакле, уместо да спорт има позитивних конотација, у оваквим случајевима оно постаје погубно. Непедагошки приступ у раду са децом и младим спортистима може им причинити много више штете него што су и сами свесни. Стога, родитељи би морали више обратити пажњу на понашање детета, његове жеље и потребе. Уколико дете жели да одустане од бављења одређеним спортом или да се окуша у неком другом, мора имати слободу да то искаже. Уколико окружење у клубу не утиче позитивно на дете, знак је да се исто мора променити. Ниједна медаља ни пехар не могу надоместити нарушено здравље.

¹⁷Срђан Шкуљић – *Друштвени и културни контекст спорта*, Социологија спорта Спортска академија Београд, 2000. година, стр. 192.

¹⁸Ненад Ђурђевић, *op.cit.str.* 313.

¹⁹Ненад Ђурђевић, *op.cit, str.* 316.

Приручник за родитеље младих спортиста побројао је неке од категорија проблематичних родитеља. Незаинтересован родитељ је онај који није укључен у спортски живот деце, васпитање свог детета препушта тренеру, не слутећи да дете може бити под стресом. Неинформисани родитељ такође је родитељ који није довољно укључен у спортски живот детета. Разлика у односу на претходни тип огледа се у томе што ови родитељи редовно плаћају чланарину, набављају опрему деци, међутим они не посећују утакмице своје деце, не комуницирају са тренером ни са дететом. Раздражљиви родитељи са друге стране, редовни су на такмичењима и утакмицама своје деце, али је њихово понашање неадекватно. Наиме, овај тип родитеља подложен је великом узбуђењу. Навијајући за своје дете они падају у ватру, псују, омаловажавају и злостављају играче, другу децу, судује али и тренера. „Једна варијанта раздражљивих родитеља су они који претерано штите своју децу и сувише брину за њихово здравље... Обично преувеличавају опасност по здравље детета (углавном мајке), забринути су нпр. да ли је вода довољно топла, температура у сали адекватна итд.“²⁰ Последња категорија проблематичних родитеља јесте фанатични родитељ. Јако су критични, на такмичењима покушавају да имају функцију тренера, а главни циљ им је да њихово дете постане врхунски спортиста. „Идентификација са својим дететом је природна, али претерана идентификација доводи до тога да неки родитељи потпуно преузимају контролу над спортским животом детета, односно почињу живети свој живот кроз његов спорт.“²¹

Последња два типа родитеља, односно раздражљиви и фанатични тип, посебно су ризични и испољавају агресивност у великом степену. Овакви родитељи не представљају добар пример деци, изузетно су конфликтни и насилни, а последице оваквог понашања некада могу бити погубне. Пример погубних последица насиља од стране родитеља догодио се у Француској 2006. године. Отац перспективних спортиста је вршио малверзације како би његова деца изгледала боље на терену. Наиме, отац је прибегао екстремном методу на тај начин што је родитељима великог броја играча сипао дрогу у пиће. Епилог овог несрећног догађаја био је да се једна од омамљених жртава успавала за воланом и погинула у саобраћајној несрећи.

²⁰Љубица Бачанац, Небојша Петровић, Ненад Манојловић- *Приручник за родитеље младих спортиста*, Београд 2009, стр. 12

²¹Љубица Бачанац, Небојша Петровић, Ненад Манојловић, *ibid.* 13

Да би се насиље у спорту изазвано од стране родитеља умањило, потребно је радити на превенцији насиља кроз разне радионице намењене родитељима. Радионице би водили спортски психолози и педагози у присуству тренера. На тај начин би едукацијом дошло до подизања свести о значају родитеља у спорту детета, промовисао би се ненасиљан начин реаговања и избегавања сукоба, а родитељима би савети стручних лица омогућили да на исправан начин учествују у спортски живот своје деце.

3. Насиље од стране навијача

„Уметност, као и спорт, има снагу да окупља и сједињује људе из целог света, она их, како каже Толстој, „(..) окупља у једном истом осећању, и које је према томе, неопходно за живот човечанства и за његов прогрес на путу среће.“²²

Спортске игре одувек су окупљале велики број гледалаца, будући да људи своју разоноду задовољавају посетом спортским догађајима. Такмичарски дух човека не зауставља се у самом учествовању у неком догађају и директним надметањем, већ он иде даље, те се гледаоци идентификују са играчима и једнако доживљавају сваки успех и неуспех клубова за које навијају. Компетативни амбијент у коме увек постоји победник и поражени, може изазвати и опште незадовољство исходом такмичења. Оваква општа атмосфера међу људима представља погодно тле за настанак и испољавање агресивности. Међутим, не подлежу сви обожаваатељи спорта доминантној маси која у своје кругове увлачи примитивне нагоне.

Дакле, не постоји хипотеза и повезаност присуствовања спортском догађају и учествовању у насилном понашању. Једном спортском такмичењу присуствују и многи љубитељи спорта који су дошли да буду сведоци спектакла који се приређује на терену. У томе их умногоме ремете навијачке групе, које су посебно организоване групе, са вођом на свом челу. „Последице насиља на спортским приредбама варирају од одвраћања симпатизера и истинских љубитеља спорта да посећују спортске манифестације, до имовинске штете, телесних поверда и на крају, смрти.“²³ Из овакво постављеног миљеа гледалаца треба правити разлику у истинским навијачима, који свој тим бодре уз помоћ

²²Виолета Шилјак, Петар Д. Павловић, Елена Плакона, Кристина М. Пантелић- *Уметност и спорт-Теорија и социологија спорта*, Бања Лука, 2014. стр. 110.

²³Божидар Бановић, Вељко Турањанин, *op.cit.*,str. 250.

дозвољених средстава, и хулигана, који су ту једино да праве метеж и склањају игру у други план. Спорт и спортски објекти требало би да представљају језгро позитивних вибрација обавијени велом фер-плеја и солидарности. Овако постављени идеал тешко је остварити будући да цивилизовани начини реаговања замењују нагонске праисконске особине човека и његова животињска страст. Агресија није термин савременог света, нити представља савремену “болест”. Агресиван начин реаговања срж је човечанства, те се насиље појављује у свим епохама историје спорта. „Само насиље се овдје посматра као нека врста заразне болести која се лако отима контроли и која је утолико опаснија уколико смо увјеренији да је успјешно контролишемо.”²⁴

У старом Риму организоване су гладијаторске игре које су одисале бруталношћу и суровишћу. Гладијатори су углавном били робови, који би били бачени у одређени кавез са дивљим животињама, па је ова “игра” заправо представљала борбу за голи живот. Велики број смрти гладијатора, није умањивао забаву Римљана, а еуфорија око одржавања гладијаторских борби није јењавала. “... нарочито морбидну пасију према гладијаторским борбама је показивао владар Комодус (Lucius Aurelius Commodus Antoninus) који је и сам учествовао у њима, тако што би окупио инвалиде који су у рату или због болести остали без ногу и хладнокрвно их убијао у борилишту.”²⁵

Слика 4: Гладијаторске борбе.
Извор: Жан-Леон Жером

²⁴ Душко Вејновић – *Насиље и спорт: узроци, последице и стратегије превазилажења*, Бања Лука, 2014, стр. 22.

²⁵ Wisdom Steven, McBride Angus – *Gladiators: 100 Bc- Ad200, Warrior; Exeter United Kingdom 2001. година*

Средњи век формира посебни друштвени слој који заузима важан положај у друштву. Витезови су били изузетно поштовани, њихова храброст и неустрашивост изазивала је дивљење код осталих људи. Међутим, обрачуни витезова имали су бруталну конотацију, па су од стране католичке цркве били забрањени у периоду између 1130. и 1179. године.

Употреба термина “хулиган” везује се Велику Британију, која представља колевку хулигализма. „Термин је први употребио један британски новинар, који је у свом извештају младе изгреднике назвао „хулиганима“. Пре употребе поменутог термина, у Великој Британији коришћен је термин thugs, који означава разбојнике, убице, пљачкаше, али и неотесанце и грубијане.“²⁶ Овакво поимање хулигана може се и данас сматрати као актуелно. Навијачке групе, посебан су вид организованих група, које на свом челу имају вођу, а криминална делатност им је примарна активност.

„Генезу криминалног понашања ових група можемо пронаћи у учешћу њихових припадника најпре у навијачким групама, а потом и у вршењу насилних и имовинских кривичних дела.”²⁷ Ушавши у круг тзв. навијача врбовани улази у неки вид “секте”. Посебно погодни за врбовање јесу младићи и девојке у периоду пубертета, када их обузима агресија и високи хормонски набој. Недовољна зрелост и жеља за припадношћу ова лица ставља у опасност да постану мета навијачких криминалних група. „Долазак на стадион и навијање навијачи доживљавају као “пражњење”, ослобађање, бјежање од стеге и правила.”²⁸

Никада улазак у навијачку групу није последица једино повезаности са клубом и спортом, већ адреналинска опијеност и изазовност су те које привлаче младе. Уколико пак, неко од њих одлази на уткамицу са навијачима, из наивне претпоставке да ће на тај начин ватреније бодрити свој клуб, лако може склизнути у хулиганизам. Хулигани своју инфективност лако преносе на адолесценте, управо због њиховог недовољног развоја и зрелости. „Низ друштвених проблема попут сиромаштва, необразованости и незапослености онемогућавају младим људима да искажу властиту индивидуалност на

²⁶Ива Д. Голијан- *Насиље у спорту и хулиганизам* 2021. година, стр. 172.

²⁷Миленко Божовић – *Насиље на јавним скуповима и спортским приредбама као претња правном поретку Републике Србије*, Факултет за право, јавну управу и безбедност, Београд 2016. стр. 29.

²⁸Душко Вејновић, *op.cit.*, str. 37.

другим пољима друштвеног живота и дијеловања, те се окрећу потрази за групним идентитетом и рипадношћу које им пружају навијачке скупине.”²⁹

Активност члана неке навијачке групе не завршава се једино на одласку на уткамице и насилном понашању у оквиру спортског догађаја. Једном развијен рефлекс да се агресивно поступа и реагује у конфликтним ситуацијама, представља научени концепт, те је вероватно да особа неће умети да примени мирнији начин за решавање сукоба. Дакле, високи степен усиљености карактеристичан је за хулигане, који своју снагу црпе из сигурности коју наводно уживају у оквиру групе. Туче, претње, застрашивања, само су неки од метода којима се користе припадници ових затворених група. Недозвољена употреба оружја и опојних дрога јавна је “тајна”, а надлежни не успевају да овакво високо девијантно окружење растуре својим акцијама.

4. Ритуално насиље

Иако некарактеристичан за наше крајеве, овај облик насиља изузетно је испољен широм света, углавном у земљама англосаксонске традиције, те га никако не треба занемарити. Насиље које се одиграва у одређеним затвореним круговима није непознаница, а привлачи пажњу и бројних редитеља широм света. Стога, углавном у филмској индустрији, можемо видети примере ритуалног насиља у оквиру колеџа, који се уобичајна пракса уласка у неки круг.

Постојања тзв. братства на колеџима у Америци, прејудицира подвргавање одређеним понижавајућим поступцима који мора проћи сваки евентуални члан. Да би ушао у круг прихваћених, новајлија мора предузети све што му је наложено. Овакви прохтеви неретко су блудне и неморалне природе, обухватајући и употребу алкохола и наркотика. Иако наизглед спортски тим који води здрав живот, устаљених навика и ригорозног карантина, чланови оваквих тимова обично су изузетно раскалани младићи који користе сваку прилику да се опијају.

„По мишљењу америчког социолога Џека Скота спорт је у Америци веома дуго функционисао на „квази-милитаристички начин док су му основни изазови били“бити

²⁹ Душко Вејновић, *op.cit.*, str. 13.

мушкарчина, агресивност и супер-компетативност“.³⁰ Први корак ка постизању тог циља био је проћи одређени вид иницијације. Младе особе, углавном по први пут одвојене од својих родитеља, осетивши „слободу“ обично не могу да нађу границу у понашању, како би у свему остали доследни себи. Подложност стапања са средином, показатељ је колико социјални фактор утиче на изградњу карактера младих.

Толико далеко се ишло са мучењем и жигосањем да ни фатални исходи нису били ретки. Приликом ритуала иницијације понижавањем дешавало се да наступи смрт код лица који се подвргава оваквим поступцима. Аутор књиге „Америчко братство“, Ендру Мојси бавио се несвакидашњом тематиком, односно културом братства у Америци. Поред дочараности атмосфере у братствима, књига је илустрована фотографијама које још прецизније описују о каквим се групама ради. „То је у суштини један историјски документ о моћној и агресивној америчкој супкултури“³¹

Сексуално узнемиравање и злостављање у оквиру ових затворених група изузетно је присутно. Хомосексуализам се у неким братствима појављује као култ, те се стога забрањује свим женским особама да присуствују састанцима братства. Журке које бивају организоване, праћене су необуздатим понашањем, високим степеном насиља и одају целокупну слику свакодневног живота младих на колецима.

Како је овај вид насиља у спорту подједнако заступљен, од изузетне је важно посветити му довољно пажње. Потребно је у будућности предузети опсежнија истраживања у овој области како би се насиље међу младима смањило. Вршњачко насиље је тешко искоренити, али екстремни случајеви и те како морају бити санкционисани. Достојанство човека не може надоместити ниједна материјална компонента, те је исто потребно бранити свим могућим дозвољеним средствима.

II НАСИЉЕ ОД СТРАНЕ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА

„Спорт је масовни феномен данашњице који има важне друштвене и културне функције, на шта указује и значење ове речи (енг. Спорт - разбрибрига, задовољство)“.³²

³⁰<https://ljubodragssimonovic.com/sport-u-sad/>, посећено дана 18.11.2022. године

³¹<https://www.vice.com/sr/article/wj9pb9/zavirili-smo-u-tajne-bolesne-rituale-americkih-bratstava>, посећено дана 18.11.2022. године

³²<https://asasocijacija.com/prilog/sport-i-kultura-potkultura-sportskih-navijaca/?script=lat>, посећено дана 20.11.2022. године

Живот индивидуе у социјалном окружењу намеће поштовање одређених норми, постављање моралних кодекса и вредности које су прихаћене у датом у окружењу, што омогућава олакшаваће процеса социјализације људи. Стил и начин живљења и поступања разликује се од поднебља до поднебља те можемо имати категорично дистинктивне моралне вредности у различитим окружењима. Стога, једно понашање може бити апсолутно неприхватљиво у једној држави и култури, док ће у другој одређено понашање бити похвално или чак привилегија одређеног слоја друштва.

Спортски тимови и навијачи уско су повезани и културално обједињују и стварају посебну, нову поткултуру. Потпуна лојалност и преданост клубу, осећање припадности и идентификације са клубом или тимом за који се навија, саставни је део процеса стварања навијачких група. „Наиме, спорт има сложену и амбивалентну природу која се изражава у истовременој присутности хомогенизујућег (интегративног) и антагонизујућег (деинтегративног) друштвеног потенцијала у њему“.³³ Повезаност и интеграција унутар социјалног окружења некада намеће поштовање норми унутар поткултуре. Навијачке групе, као *sui generis* творевине, својим припадницима често намећу поштовање самостворених правила понашања, чија се лојалност доказује чињењем незаконитих радњи, укључујући и извршење различитих кривичних дела. Насиље и различити облици испољавања насилничког криминалитета, углавном представљају знак једнакости са припадницима навијачких група. Ове групације међусобно су супростављене како са супарничким тимовима и навијачима, тако и са припадницима државне безбедности, према којима уједињено делују и изражавају непријатељски став.

1. Настанак навијачких група

Појам хулигана дефинише се као „... понашање код појединаца и група људи, који се својим деструктивним понашањем не уклапају у друштвене норме и законе, и вандализују своју околину.“³⁴ Дакле, хулигани се не везују једино и искључиво за спортске манифестације, већ се под овим појмом сматра сваки облик насилног понашања,

³³Gari Armstrong, Richard Giulianotti- *Football Cultures and Identities*, London 1999. година

³⁴С. Милојевић, Б. Симоновић, Б. Јанковић, Б. Оташевић, В. Турањанин – *Млади и хулиганизам на спортским приредбама*, децембар 2013. године, стр. 9

уличног криминалитета, чланство у бандама и склоност ка вандализму. „Коковић сматра да је хулиганизам безобзирна, бескорисна, бесциљна радња, праћена општим изражавањем презира према појединцима или друштву у целини, умишљено понашање које грубо крши јавни поредак и изражава очит презир према друштву.“³⁵ Тумачењем оваквог поимања хулиганизма увиђамо да се ради о изузетно опасним радњама, које попут неурачунљивог појединца, подразумевају делања без смисленог циља, једино у сврху задовољења нагонских потреба, у чијем се фокусу налази рушилачки нагон - нагон смрти. „Када је реч о динамици нагона смрти, отац психоанализе сматра да тежња ка самоуништењу или саморазарању претходи агресивним импулсима према спољашњем свету, односно, да мазохизам претходи садизму, што значи да је, по овом учењу, окретање деструкције ка споља већ један облик сублимације изворне аутодеструктивности нагона смрти, тј. танатоса, како су га назвали Фројдови настављачи.“³⁶

Као феномен савременог друштва, настанак хулиганизма везујемо за Велику Британију, одакле се шири даље, изван националних граница и захвата готово све државе света. Дотадашњи симатизирани одређених спортских тимова удружују се у навијачке групе, које почињу да делују са одређеним степеном организације. Стварање метежа, нереда и масовних туча на трибинама спортских стадиона, постаје уобичајан одраз дешавања на терену али и одраз целокупног друштва и његове дезоријентисаности. Агресивни набој преноси се на терене и представља „*conditio sine qua non* друштвеног феномена који је нажалост постао стални пратилац спортских дуела - хулиганизма“.³⁷

„Хулиган је члан одређене навијачке групе који прихвата одређене заједничке вредности, од којих је мржња према члановима других група најдубљи заједнички корен; хулигану припадање групи значи бег од анонимности, даје му осећај сигурности; туча са другим групама навијача је израз осећајног набоја; осредњи смисао живота, где бити хулиган, значи бити слободан и живети живот на најбољи могући начин...“³⁸

Навијачи су се најпре окупљали спонтано, подржавајући и навијајући за свој тим, желећи да допринесу коначном успеху. Као неизоставни део сваке спортске

³⁵ Коковић, Д. – *Социологија спорта*, Спортска академија Београд, 2000. године, стр. 144

³⁶ Миланко Ј. Говедарица – *Нагон смрти и духовна култура*, Београд 2021. године, стр. 1527

³⁷ Миљана Николић – *Утицај нових медија на развој навијачких група и подстицање хулиганизма - Физичко васпитање и спорт кроз векове*, стр. 54, 2016. година

³⁸ Петровић, К. – *Насиље и спорт*, *Култура* 24(88), 1992. година, стр. 21

манifestације публика утиче на подизање атмосфере, те играчи вођени снагом која надлази са трибина успевају да надмаше своје способности. „Иако постоји перцепција у јавности о хулиганима као организованим групама, за разлику од банди, хулигани често функционишу као неорганизована руља, без јасне структуре и хијерархије, не поштују јасна правила и долазе из веома различитих социо-економских и супкултуралних група укључујући потпуно шаролике покрете као што су неонацистичке групе, панкери, скинхедси.“³⁹ Циљ ових спонтаних окупљања био је најпре утицање на исход такмичења, показивање лојалности клубу и превасходно уживању у узбудљивим дешавањима на терену. Како се повезаност људи базирала на сличним интересима и вредностима, то се полако круг навијача свео на познату масу која не пропушта утакмице свог тима. Заклоњени навијачком паролом, ове спонтане групе полако се издвајају и своје деловање не исцрпљују доласком на утакмице, већ се циљеви преваљују даље, на терен политичког и друштвеног живота. Дакле, долази до трансформације неуређених, спонтано удружених навијача у веће структурисане навијачке групе, са јасно одређеном хијерархијом и правилима понашања ове поткултуре.

„Спорт је усвојио нову димензију учествујуће публике, развојем мобилних хулиганских група које су успостављале своје кодексе и правила понашања.“⁴⁰ Фудбал постаје главна нит везивања хулигана и њиховог окупљања, иако се инциденти могу дешавати изван фудбалских утакмица. Дуга традиција фудбала у Енглеској омогућила је, да се прошири миље навијачких група које подржавају клубове широм земље. На тај начин, неминовно долази до ширења насиља, све чешћих међусобних сукоба навијача, што у крајњем доводи до скрнављења спорта и племенитих спортских вредности. Кулминација сукоба и навијачких дивљаштва одиграла се 29. маја 1985. године на фудбалском стадиону „Хејзел“ на утакмици Купа шампиона између Јувентуса и Ливерпула. Том приликом настарадало је 39 навијача Јувентуса а преко 600 људи је повређено, на тај начин што су навијачи Ливерпула пробали ограду, притискајући навијаче Јувентуса, при чему долази до пада зида и страдања великог броја људи. Ова трагедија постаје упамћења у историји спорта као једна од највећих трагедија које су се

³⁹Giulianotti, R., Bonney, N., i Hepworth, M., (eds.) - *Football, Violence and Social Identity*, London: Routledge, 2005.

⁴⁰Реља Пекић – *Антрополошко истраживање политичког активизма навијача ЈСД „Партизан“*, стр. 118,

догодиле на фудбалским стадионима. Као санкција за погибију великог броја људи уследила је реакција у виду забране играња енглеских тимова на европским такмичењима.

Слика 5: Трагедија на Хејзелу.
Извор: Танјуг/АП

Годину дана раније, 1984. године у финалу Купа шампиона учествовали су Рома и Ливерпул, где је Ливерпул однео победу после неизвесне завршнице. Том приликом, услед незадовољства резултатом навијачи италијаског клуба усмерили су своју агресија ка навијачима Ливерпула, ком приликом су вршене пљачке, физички напади и „прогонство“ навијача Ливерпула, где су многи од њих били принуђени да траже помоћ Амбасаде. Бројни аутори управо овај догађ сматрају узроком трагедије која се догодила наредне године. Мотив освете есклаирао је и довео до трагичних последица које су незапамћене у историји фудбалских утакмица.

Четрдесетак година након избијања ових сукоба није дошло до битне промене и искорењивања хулиганизма, већ они добијају нове облике, а сходно технолошким достигнућима. Покушај држава и њихове сарадње на плану сузбијања насиља у спорту није довело до озбиљнијих побољшања, те данас постоји велики број навијачких група са екстремистима у њиховим редовима. Навијачке групе везују се за организовани криминал, а борба против оваквих скупина представља нови задатак државе и њених органа. Да би се кренуло са мртве тачке требало би да држава посвети пажњу породици и јачању породице, као важне културне јединице, одакле млади одлазе у свет са већ прихваћеним моралним

вредностима. Услед разорених породица, млади проналазе бег укчуљујући се у навијачке групе, где добијају алтернативу осећаја припадности и прихватају норме тих група. Дакле, држава би требало да омогући младима нормалан економско-социјални статус, адекватну заштиту од насиља у породици, бесплатно психолошко саветовање и могућност за проналазак запослења, како би напустили нукеларну породицу спремни за самостални живот. „Појединац који је пропустио стећи статус и идентитет у радном времену може се окренути фудбалској микрокултури, као могућности за стицање личног значаја, престижа и личног статуса.“⁴¹ Од пуке борбе против криминалних група треба се коренито доносити мере којима ће све већи број младих тражити пут кроз легалне токове и на тај начин осиромашити број потенцијалних „регута“ хулиганских група.

2. Организација и хијерархија навијачких група

Спортске манифестације обилују насилним актима за чије извршење су задужене навијачке групе. У том смислу не подразумевамо гледаоце, као публику моја мирним путем посматра такмичења, већ искључиво масовне хулиганске организације, које су посебно издвојене на трибинама стадиона и које морају бити посебно обезбеђене, будући да представљају високо ризичне групе. „Свака група која броји по неколико стотина најекстремнијих навијача, има десетак „вођа“ који међу собом успостављају хијерархијски однос и у први план увек избија један, неприкосновени вођа, који, поред навијачких активности, започиње сукоб с противничким навијачима, полицијом, или започиње међусобне туче.“⁴²

⁴¹ Душко Вејновић – *Насиље у спорту као сегмент насиља у друштву са тежиштем на навијачке групе* – Теорија и социологија спорта, Бања Лука 2013. године, стр. 149

⁴² Горан Милошевић, Срђан Милашиновић – *Насиље навијачких група у Србији и криминалитет малолетника*, стр. 499-500, април 2011. године

Слика 6: Вођа навијача на трибини.
Извор: Портал <https://www.balkanskinavijaci.com/>

Одабир вође хулиганске групе заснован је примитивним принципима наметања и аутократског начина „владања“ групом. Вођа се истиче својим изузетно окрутним и насилним понашањем, вршењем тешких кривичних дела, застрашивањем, на који начин стиче и ужива поштовање међу својим члановима. „Репутација у навијачком дискурсу означава јак медијски утицај, хулигански карактер у обрачунима међу такмацима, као и саму организацијску посвећеност и бројност на масовним спортским окупљањима, попут стадиона, хала и других навијачких ритуала.“⁴³ Вође обично предводе навијање и песму навијача, имају своје посебно месту на трибини, а окупљена маса се придружује песми и заједно са вођом подржава свој клуб. „Ауторитарни карактер потребан хијерархијским шемама у навијачким колективима често се заснива на патријархалном гламуру, ексцентричности и мачоистичким телесним идентитетима који предводе навијачки покрет.“⁴⁴ Саджина навијачких песама углавном се базира на понижавајућим и деградирајућим слоганима, који противнички тим или судије унижавају. Етничка мржња и нетрпељивост и те како је присутна у репертоару навијачких песама, само се мењају

⁴³Реља Пекић, *op. cit.* str. 114

⁴⁴Реља Пекић, *op. cit.* str. 116

субјекти ка којима је овај вид насиља уперен. Читав је низ песама познатих певача, чија се мелодија користи за стварање нове, навијачке песме. Популарност коју овакве творевине доживљавају немерљиве су, имајући у виду да су и код неспортске јавности ови деформисани текстови препознатљиви.

Како би навијачи научили текст нове песме, спремили „кореографију“ за наредну утакмицу или пак усагласили своје покрете и гласове, међу члановима се шире штампани примерци стихова песма, које је потребно научити до наредног спортског догађаја. Дакле, један од начина интеграције у навијачку групу јесте познавање навијачких песама, чиме се истиче посвећеност и подршка клубу. „Француски социјални психолог Ле Бон описује: „Вође често нису људи од мисли, али су људи од дела... Они долазе из редова нервозних, раздражљивих, на пола обезумљених, који тапкају по рубу лудости... Лични интерес, породица, све се то жртвује...“⁴⁵

„Блискост међу члановима одређене навијачке групе стиче се рутинизираним обрасцима понашања у различитим ситуацијама друштвеног ризика и у класичном задовољавању потребе према доколици. На основу стечених хабитарних пракси, навијачи постају побратимљена скупина, која не дозвољава одступање од научених и устаљених друштвених механизма који су стицали још од оформљавања групе.“⁴⁶ Посматрајући једну навијачку организацију, поред постајања вође, који се налази на челу ове групе, можемо препознати различите типове навијача:

1. Навијач – навијач – делатност овог навијача усмерена је ка навијању у правом смислу те речи. Овај тип навијача подржава свој клуб, одлази на утакмице, учествује у певању, на себи носи обележја клуба, те на сваки начин покушава да допринесе атмосфери на стадиону. Своју оданост клубу црпи из осећања локалне припадности и величању своје општине, града или државе. Не поступа насилно и агресивно, изузев у случајевима високог степена раздражености, када верује да је његовом клубу учињена неправда.

⁴⁵Милена Живковић, Миљана Стаменковић, Милош Марковић- *Насиље у спорту и његови актери у савременом друштву*, стр. 947-948

⁴⁶Реља Пекић – *op. cit.* str. 125.

2. Навијач из тренда – интересовања за спорт, спортске клубове и утакмице ствара се на бази покушаја да се уклопи у друштвену, пре свега вршњачку средину. Под утицајем својих вршњака, одлази на утакмице и прикључује се навијачима. Иако не представља изразито агресивни тип навијача, може имати удела у вршењу насилних радњи, како би на тај начин покушао да се прилагоди средини.
3. Навијач насилник – представници овог типа углавном су младићи који су подложни девијантном понашању, а своју агресивност испољавају на утакмицама и другим спортским догађајима. Дакле, ради се о младим особама, који углавном потичу из разорених породица, чији животни услови нису на завидном нивоу и стога, незадовољни сопственим животним приликама, испољавају насилно понашање. Њихова повезаност са клубом и навијање секундарног су карактера, док деловање у овој скупини за њих представља повољни терен да испоље сопствену агесију. Како је разоткривање и доказивање њихових незаконитих радњи отежано, то они користе масу навијача као прилику да делују насилним актима.
4. Навијач политички активиста – ови типови „навијача“, спортске догађаје користе као параван за исказивање својих политичких ставова и ширења својих идеала. Генарлно не представљају насилне учеснике спортског догађаја, али то могу постати уколико њихови политички ставови буду укључени у дешавање на терену.
5. Навијач почетник – ради се о јако младим особама, деци, адолесцентима који се још увек налазе у развојној фази и чији хормонални склоп тежи за узбуђењем и агresiјом. Склони су као идеализацији чланова групе, посебно вође, који у њему виде свој узор и по сваку цену желе да се докажу да су достојни његовог поштоваања. Ова посебно осетљива група, подложна је различитим видовима манипулације, а будући да је жеља за доказивањем велика, често учествују у тучама, застрашивањима и другим претежно насилним актима.

Посматрајући организацију и устројство навијачких група у јавности се појављује и поређење навијачких група са паравојним формацијама. Довољан ниво затрваности мржњомм код популације навијача, предуслов је за њихово усмеравање ка војиним активностима. Војник – навијач постаје новонастала фигура која делује и изван навијачке групе, а своју криминалну активност усмерава ка државном непријатељу. Вршење ситних

кривичних дела, прераста и трансформише се у злочине великих размера, у којима доминарају ратни злочини, злочини против човечности, геноцид и други иразито тешки криминални акти. „У дихотомизацији млађи/старији, навијачи/хулигани можемо да закључимо да је постратна генерација наставила да натурализује говор мржње као главни адут навијачке експресије управо рекреирајући мит о „култу навијача-ратника“, у којем су учествовали. После симбола крви, части и експресивног истицања националних значења, доводећи их до органицистичких повезивања са сопственом нацијом, навијачке територије су постале *ad hoc* политичке и простор за изражавање политичких идеја народних маса.“⁴⁷

Дакле, организацију навијача не треба посматрати издвојено, већ једино у склопу свих политичких, културних и других околности које утичу на формирање циљева деловања ове групе и њиховој интегрисаности у оквиру поткултуре навијача. Не треба занемарити ни чињеницу да ове организације нису забрањене прописима, већ њихову афирмацију гаранцију највиши правни акти коју пропагирају слободу удруживања и деловања људи. Иако изузетно ризичне и неретко криминалне групације, њихово постојање се не може забранити, али се контрола њиховог понашања мора појачати, како би се криминално и девијантно понашање svelo на минимум.

3. Активности навијачких група

„Хулиганизам је најчешће облик једносмерне „ватрене“ навијачке идентификације са клубом, његовим обележјима и бојом, а одлазак на утакмице и све остале радње које се изводе током утакмице, као ритуали пре и после мечева су део личног и групног идентитета“⁴⁸, којег “карактеришу безобзирно понашање, изражавање презира према појединцу или друштву у целини, повређивање особа, угрожавање њихових живота и нарушавање јавног реда и мира грађана“⁴⁹

Одвајкада се људи удружују зарад остварења заједничких интереса. Поседовање индивидуалности не ремети настанак и оснивање друштвених удружења. Навијачке групе,

⁴⁷Реља Пекић, *op. cit.* str. 119

⁴⁸C. Derbaix, A. Decrop – *Colorus and scarces: an ethnographic account of football fans and their paraphernalia*, *Lisure Studies*, Colchester Essexs, 2011. godina, str. 272

⁴⁹Д. Вејновић – *Насиље и спорт – узроци, последице, начини превазилажења*, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука 2014. године, стр. 10

настале најпре као начин спонтаног удруживања, добијају посебно на значају у модерном добу. Средства којима се навијачке групе користе одишу својом бруталношћу, а њихова сврха може варирати у односу на постојеће друштвено-политичке односе у земљи. Са дејством приближним или изједначеним са организованим криминалом, хулигани врше манерве у друштву и код људи буде страх и узнемиреност.

Насиље од стране хулиганских група пре свега рефлектује се на такмичарским надметањима. Хулигани вандалским понашањем своју агресију усмеравају према различитим учесницима такмичења. Стога, као први облик деловања навијачких група препознајемо оно које се одвија на спортском такмичењу или у вези са такмичењем. Манифестација овог облика насиља може се вршити према:

1. Спортистима – Овај облик насиља превасходно погађа спортисте који се у јавности навијачких симпатизера етикетирају као „издајце“. Једном учињена стигматизација не може се касније повратити, а лоша репутација ове спортисте прате током читаве каријере. Ради се о спортистима који промене клуб и крену да наступају за противнички тим. Велико ривалство које се развија, мање-више на терену, а пре свега на трибинама, код навијача буди непријатељство према сваком ко се налази у противничкој екипи. Стога, овај вид насиља у дубокој је повезаности са насиљем које се испољава према противничком тиму. Вишедеценијско ривалство између Партизана и Црвене звезде, показатељи су колико далеко може ићи нетрпељивост и насиље према спортисти. Наиме, у спортској јавности познат је случај голмана Владимира Стојковића који је наступао најпре за Црвену звезду, а потом за Партизан. Навијачи Црвене звезде нису могли да „преболе“ овај трансфер, те је Владимир Стојковић и на наступима репрезентације сваки пут кад би био у поседу лопте био извиждан и вређан, а неретко су са трибина летеле каменице и бакље у његовом правцу.
2. Судијама и тренерима – Извор незадовољства резултатом посебно утиче на потребу људи да пронађу кривца. Одлуке фудбалског судије подлежу анализама и од стране многих стручњака ван трибина стадиона. Будући да су навијачке групе једини „меродавни стручњаци“ на трибинама, они свој прекор према неадекватним судијским одлукама испољавају вређајући судије, а у екстремним ситуацијама

уласцима на терен да сами „деле правду“. Јасно је да се ради о неконтролисаној маси која је управљена према једном човеку – судији. Судије и његови помоћници објекат су навијачког насиља, који из утакмице у утакмицу доживљавају претње и најразличитије облике увреда. Почев од сеоских лига у фудбалу, где мештани одлазе на утакмице, каменују и пљују судије будући да су им надокхват руке, па све до организованих првенстава где су судије праћене обезбеђењем, на којима навијачке групе представљају опасност, занимање фудбалског судије постаје високо ризично. Ни тренери нису изопштени из круга субјеката према којима се насиље врши. Наиме, симпатизери клуба подржавају фудбалеске тренере, кују их у звезде само док је резултат којим се тежи повољан по екипу. Након првог пораза или лоше игре, репутација тренера опада, те притиском навијача многи тренери дају оставке на своје функције. Бројни су примери у нашој земљи, као земљи спортова, да се прихватају једино врхунски резултати, те сваки долазак са такмичења без медаље гомила незадовољство у народу. То незадовољство ескалира и управљено је према тренеру или селектору који је предводио тим и који је искључиво одговоран за тактику, одабир играча и на крају читав исход утакмица. Појавом друштвених мрежа, насиље према тренерима добија нови оквир, имајући у виду да се махом одвија на виртуелном терену.

3. Органима јавног реда и мира – Како је полиција надлежна да врши обезбеђење спортских манифестација, то је јасно да се навијачке групе развијају нетрпељивост и ривалство према органима државе. Према истраживању на узорку од 268 навијача, добијени резултати показују да „коришћење репресивних мера изазива огорчење бројних навијача и чини их изолованим од друштва, па самим тим и спремнијим за испољавањем насиља.“⁵⁰

⁵⁰Божидар Оташевић, Дане Субишић – *Перцепција навијача о полицијском поступању на спортским приредбама*, август 2018. године, стр. 197

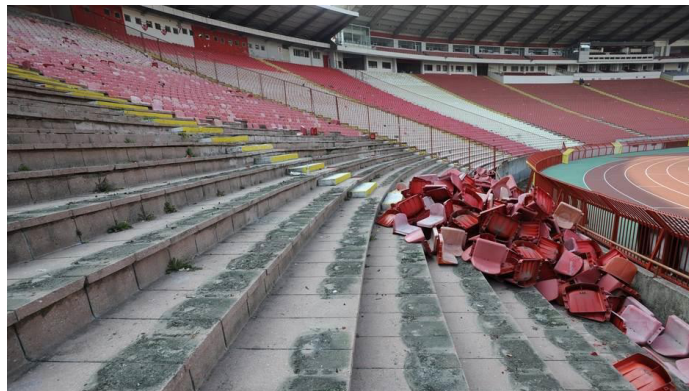

Слика 7: Полиција против навијача.
Извор: Портал <https://www.balkanskinavijaci.com/>

Сукоб ових двеју група, са једне стране државне апаратуре, а са друге полуорганизованих хулиганских група, предствља социјални феномен, који је условљен читавим низом фактора везаних за однос државе и њених грађана. Дакле, сукоби великих размера могу се посматрати из више углова. Најпре, органи унутрашњих послова као државни органи има овлашћења која су им гарантована законом, те примена силе према изазивачима масовних нереда на утакмицама апсолутно је у складу са њиховим опсегом задатака. Наоружање које поседују може се применити према навијачима, а њихова одговорност може бити утврђена тек у случају прекорачења овлашћења, што се у оваквим прилика не дешава често. Навијачке групе се пак користе илегалним наоружањем или користе различита средства која им могу послужити да повреду другог, попут каменица, бакљи, других оштрих предмета и сл. Управо због тога свака држава се бори да успостави што боље мере превентиве како би се навијачке групе могле укротити, те смањиле евентуалне кобне последице. Посебно се мора водити рачуна да „полиција не сме навијаче да посматра као хомогену целину, већ мора да разликује оне који нису, од оних који јесу спремни на насиље.“⁵¹

⁵¹С. Милојевић, Б. Симоновић, Б. Јанковић, Б. Оташевић, В. Турањанин – *op. cit.* str. 15

4. Навијачима противничког тима – Један од најупечатљивијих и најчешћих облика испољавања насиља јесте према навијачима противничког тима. Супарништво добија облик екстремизма, те се међу великим ривалима место у навијачкој групи не заслужује својом оданошћу ка екипи и клубу, већ степеном изражене мржње и нетрпељивости према противничком тиму. Дакле, није довољно само подржавати свој клуб, већ мрзети све што има додирних тачака са клубом који је главни супарник. Тако се млади припадници навијача подучавају да и када не игра њихов тим, већ супарнички, навијају против њега са огромном жељом да исти доживи пораз. Тада долази до раскола међу људима, а неретки су случајеви пребијања лица на улици само зато што је поседовао одевни предмет са обележјима клуба који је њихов противник. Такође, незаобилазно је поменути да се масовне туче дешавају на уткамицама ривала, те сваки сусрет карактерише као „високо ризичан“.
5. Материјалним добрима - Дивљаштво унутар спортских објеката резултира уништењем јавне имовине.

Слика 8: Хаварија на трибинама.
Извор: MN Press.

Навијачи руше, разбијају, ломе седишта у халама или на стадионима и користе се њима као средством наоружања. Користе се бакље, пале се друга притоехничка и запаљива средства која могу причинити штету како људима тако и имовини. Употреба спрејава са погрдним натписима на зидовима и фасадама објеката може да наружи естетски изглед и тиме оштети материјална добра.

III НАВИЈАЧКИ КРИМИНАЛИТЕТ И ЊЕГОВИ УЗРОЦИ

Потреба да се навијачки криминалитет издвоји као посебна грана криминалитета настаје спонтано, а сходно својом учесталости у савременом друштву. Иако још увек није дефинисан, навијачки криминалитет и те како је утабао стазе на друштвеној сцени. Најопштије схватање навијачког криминалитета везује се за насиље и нереде које врше фудбалски навијачи. „Навијачки насилнички криминалитет у себи сублимира све криминалне активности, пре свега екстремних навијачких група, али и појединаца. Он подразумева и обично насиље на улици које не кореспондира увек са спортом.“⁵²

Сходно психо-социјалном развоју, млади су најпогоднији за врбовање навијачких група, те је овај облик криминалитета уско повезан са криминалитетом младих. „Анализом специфичности кривичних дела која фреквентније извршавају млади исте супкултурне оријентације, понекад се може доћи до уочавања појединих правилности и карактеристичних генералних обележја таквог противправног понашања на нивоу групе.“⁵³ Млади који су чланови навијачке групе имају учешћа у вршењу навијачког хулиганизма, односно њихово деловање односи се на учешће у тучама са противничким навијачима, напад на службена лица која обезбеђују утакмице, као и друге облике насиља карактеристичних за криминалитет навијача. „Млади су у оквиру групе агресивнији и спремнији да изазову нереде и насиље, него њихови вршњаци који нису организовани.“⁵⁴ “Чланови таквих група су изразито криминално активни, управо из разлога што су окружени „пријатељима”, који поседују дебео криминални досије. Боравком у таквом окружењу новим члановима се отварају велике могућности и шансе за извршење нових кривичних дела.“⁵⁵

Будући да овај облик криминалитета носи низ специфичности потребно је испитати узроке његовог настанка, како би евентуално било могуће да се спозна у ком правцу би требало усмерити мере превенције.

⁵²С. Милојевић, Б. Симоновић, Б. Јанковић, Б. Оташевић, В. Турањанин – *op. cit.* str. 7

⁵³Александар Матковић – *Младачка поткултура и криминалитет*, Нови Сад 2018. године, стр. 71

⁵⁴R. Earle – *Boys' zone stories: Perspectives from a young men's prison*. *Criminology and Criminal Justice*, 2011. str. 129

⁵⁵Bouchard, M. Spindler, A.- *Groups, gangs, and delinquency: Does organization matter?* *Journal of Criminal Justice*, 38(5), 2010, str. 922

1. Теорије настанка агресивности

Објашњење одакле потиче агресивност и насиље у спорту покушали су да одгонетну многи велики умови 20. века. Један од њих, као истакнути психијатар, Сигмунд Фројд, представник је инстинктивистичке теорије. Полазна основа ове теорије представљају термини „Ерос“ и „Танатос“ – где Ерос представља сексуални инстинкт човека, а Танатос инстинкт деструктивности или смрти. Вођен инстинктима, човек се препушта примитивним нагонима, те заступници ове теорије препуштаће инстинктима сматрају одговорним за испољавање агресивног понашања код човека.

Са друге стране, Алфред Адлер као Фројдов следбеник не прихвата у потпуности Фројдову теорију, већ сматра да је главни покретач агресивног понашања у човеку његова воља за моћи. По њему, „тежња за личном моћи је најистакнутије зло културе човечанства, али исто тако сматра да се она може сузбити развијањем јачег осећања за заједницу.“⁵⁶

Насупрот томе, представници егзистенцијалне теорије сматрају да узроци агресивности у човеку могу бити психолошке или физиолошке природе. Један од њих, Виктор Франкл, мишљења је да се агресивни нагон не налази у човеку, већ се манифестује као његов став према некоме или нечему.

1.1. Теорија фрустрацијске агесије

„Хипотеза, формулисана од стране Доларда, Дуба, Милера, Миурера и Сирса, претпоставља да настанак агесије увек претпоставља постојање неке врсте фрустрације и оброто, постојање фрустрације увек доводи до неког облика агесије, али не увек и до чина насиља.“⁵⁷ Један од покушаја да се објасни узрок појаве агресивности код човека јесте и теорија фрустрацијске агесије. Наиме, присутност незадовољавања основних потреба човека може бити окидач за настанак насиља у спорту, имајући у виду да висок ниво фрустрације може бити екстерно испољен кроз бес и агресивност. Лош економски статус, процес транзиције, глобализације и појаве такозване „ратне генерације“ рађа висок ниво девијантног понашања које се може испољити на спортским приредбама, а у оквиру

⁵⁶ Алфред Адлер – *Познавање човека* - Матица српска, Нови Сад 1996. године, стр. 86

⁵⁷ Peter. C. Terry, John J. Jackson – *The Determinants and Control of Violence in Sport*, Quest, 1985. године, стр. 28

навијачких група. Незадовољство својим положајем у друштву усмерава младе да налазе привремени излаз из свакодневног живота, те они свој гнев избацују изазивањем метежа и хаварије на утакмицама. Иако ни одрасли нису имуни на појаву фрустрација, ипак је немогућност каналисања беса карактеристична за младе, недовољно емоционално развијене појединце. „Године санкција, ратова, економске кризе и нестабилне политичке ситуације имале су негативан утицај на породице које су се суочавале са свим тим проблемима, а нарочите последице се осећају код омладине која је расла у таквим условима.“⁵⁸

Порекло агресивности покушао је да дефинише и Конард Лоренц. “Он сматра да је агресивност урођена, еволуцијски условљена, и да су зло у човјеку и агресија последице унутарврне селекције која је десетинама хиљада година дјеловала на анше претке. Агресија се често изједначаје са нагоном смрти.”⁵⁹

1.2. Теорија социјалног учења

Према теорији социјалног учења, агресивност је особина која се усваја учењем. Агресија, према овој теорији, не представља урођени нагон, већ се ради о понашању које настаје посредством учења. Посебно подложна група, која усваја понашање старијих чланова јесу деца и млади. Недовољно развијен механизам филтрирања и разликовања позитивног од негативног понашања, може младе усмерити ка личностима који нису адекватни узор. Користећи принцип награде и казне, млади бивају подвргнути процесу учења понашања, које уколико је „пожљно“ бива награђено, уз одговарајуће похвале. Уколико се пак ради о понашању које није адекватно одређеној групи, дете ће бити укорено и кажњено, те као такво ствара одређени вредносни механизам. „Бандура је сматрао да постоје неколико врста учења: моделирање, имитација, посматрање и симболичко учење.“⁶⁰ Углавном се међу навијачима појављују старије особе, умешане у криминал, а сходно томе проблеме решавају тучом и батињањем. Такви узорци младим нараштајима служе за пример, те га они, сматрајући да ће на тај начин постати

⁵⁸ Марија Р. Ђорић – *Насиље у спорту (Теоријске контроверзе и узроци)*, Нови Сад 2014. године, стр. 110

⁵⁹ Конард Лоренц – *Такозвано зло -Природословни коријени агресивности*, Алгоритам, Загреб 2004. године стр. 44

⁶⁰ Марија Р. Ђорић – *op. cit.* str. 110

прихваћенији, репликују у нади да ће у навијачкој средини стећи одређени статус и поштовање. Стога, имитација као један од облика учења, представља важан фактор у развоју навијчког криминалитета. „Анатомија деструктивног понашања ових лица показује испољавање различитих облика васпитне запуштености који утичу на формирање њихове девијантне, а потом и криминалне личности.”⁶¹

Покушавајући да се пронађе узрок агресивног понашања човека, потребно је узети у обзир све чиниоце, како билошке тако и психолошке, који у заједничком садејству подједнако учествују у стварању агесије у човеку. Навијачке групе, као посебни вид социјалног окружења, изузетно је подложен да се међу његовим члановима развије насилно понашање.

2. Узроци настанка навијачког криминалитета

Навијачке групе, као посебан вид поткултуре, у своје редове убрајају углавном припаднике маргинализованих друштвених група. Долазак на стадион без циља да се следи дух спорта, унапред предодређује подложност лица да постане насилан. Стога се и прави разлика међу истинским љубитељима спорта и навијачима који хулиганским понашањем ремете спортску игру. Неприлагођени појединци траже бег од своје стварности и природног окружења, те одлазе на стадионе и прикључују се навијачима мислећи да ће ту пронаћи уточиште. „У социопсихолошком кључу, та се потреба може објаснити као одбрамбени механизам идентификације, односно својеврсне потраге за идентитетом такозваних „крњих егзистенција”“⁶²

Постоје показатељи да и тзв. активно навијање, иако наизглед мирно, поседује обележја неприхватљивих понашања. Наиме, текстови навијачких песама могу бити погрдног и омаловажавајућег карактера за противничку екипу, а сама атмосфера на стадионима погодује настанку отпора према органима реда. „Провала насиља, према томе, не мора бити одређена идентификацијом са спортским клубом за који се навија. Акумулирана агресивност, уосталом, може бити испражњена чак и безначајним поводом, који сам по себи није у директној вези са њеним узроком (у психологији ово се назива –

⁶¹Миленко Божовић – *op. cit.*, str. 29

⁶²Ива Д. Голијан – *op.cit.*, str. 170

трансфером агресивности).⁶³ Дакле, у питању је специфичан облик понашања гомиле која у ритму вихора тиња у сваком појединцу и обавија велом читаву скупину људи. Таква групација поступа неконтролисано, као да је у питању инфективна болест, која се преноси на људе путем ваздуха и чупа им и оно мало свести која постоји. У „Психологији гомиле“ Гистава Ле Бона објашњава се које карактеристике поседује гомила, те да она не представља пуки збиг свих индивидуа које чине гомилу. „Слично физичкој зарази, постоји, према ле Бону, и духовна зараза, коју најчешће преносе (ако се ограничимо на време у коме је Ле Бон живео) штампа и књиге. Ле Бон сматра да она подсвесно делује на гомиле.“⁶⁴

Гомила каква се виђа на спортским стадионима поседује одређене специфичности, будући да се не ради о чисто политичким или револуционим гомилама које се повезују својим сличним идејама. Као тачка повезаности чланова навијачких група појављују се симпатије према одређеном тиму или клубу па се навијачи према томе групишу у целину. „Многа истраживања указују на разлику између индивидуалног навијача и припадника хулиганске групе, који пристаје да сопствени идентитет и систем вредности, замени перципираним идентитетом групе којој приступа. У овом процесу трансфер је само привидно усмерен ка спортском садржају, док у суштини зависи од колективног идентитета саме групе.“⁶⁵

Социолошка истраживања посебну пажњу посвећују насиљу на трибинама и понашању гомиле која репрезентује одређену спортску некултуру. Објашњење појаве насиља на спортским манифестацијама социолози траже у оквиру психологије гомиле, хулиганизма и вандализма. Како смо већ поменули психологија гомиле кључ је за разумевање понашања појединаца као члана хулиганске навијачке групе. Деловање појединца преваходно зависи од понашања масе, те се наспрам тога и усклађује понашање индивидуе. „Овај модел инсистира на чињеници да се појединац понаша сасвим другачије у гомили него што би се понашао да је сам: „Сам за себе, то би можда била културна личност, у гомили је варварин, играчка инстинкта.““⁶⁶

⁶³ Ива Д. Голијан –– op.cit., str. 170

⁶⁴ Душко Прелевић- Ле Бонова психологија гомиле и постистина, оригинални научни рад, стр. 155

⁶⁵ С. Милојевић, Б. Симоновић, Б. Јанковић, Б. Оташевић, В. Турањанин – op. cit., str.10

⁶⁶ Густав Ле Бон – Психологија гомиле, превод Жив. Живановић, Издавач С.Б. Цвијановића Београд, 1900. година, стр. 26

Читав спектар агресивног понашања хулигана може потећи из спостведеног осећања инфериорности и страха сваког појединца. „Подржавање тима, идентификација са победом и протести после пораза, који све чешће укључују и искаљивање беса над играчима тима за који се навија, симболизују изворни смисао хулиганства – осећање инфериорности због испадања (губљења) у социјалном такмичењу и настојање да се тај друштвени пораз симболички надомести.“⁶⁷ Процес изградње персоналног идентитета у великој мери зависи и од његовог односа са колективним идентитетом. На тај начин индивидуално незадовољство, која се може схватити као комплекс инфериорности, постаје главни узрок интересовања појединца за групе деијантног понашања. „Осећање поверења и међусобне солидарности лица која се интегришу у колектив, може да се развија паралелно са процесима стицања самосвести и самосвојности личности. Тако да колективни идентитет уме, бар у теоријском смислу, да буде основа другог процеса – индивидуације личности.“⁶⁸

На сликовит начин Ентони Стор у свом делу „Људска агресија“ описује каква интеракција постоји између навијачких група. Наиме, он доведи у везу две „љуте мачке“, те објашњава да не постоји ништа сличније од две љуте мачке, као ни два љута човека. Оваквим поређењем приказује се да све навијачке групе поседују сличности, те да се на приближан начин понашају. Насилно понашање једне навијачке групе води ка насилном понашању противничке навијачке групе. Овај зачаран круг последица је управо немогућности да се на агресију не одговори на идентичан начин, те овакав вртлог дешавања на стадионима неретко доводи до катастрофалних последица. „Једном покренуто насиље је као лавина – неконтролисано је, интензивно и тешко га је зауставити.“⁶⁹

3. Навијачки криминалитет као део насилног криминалитета

Акти насиља учестало се појављују у свим сферама живота. Целокупни друштвени систем базира се, у већој или мањој мери, на насиљу и агресији, која у последње време

⁶⁷Ива Д. Голијан, *op. cit.* str. 171

⁶⁸Зоран С. Николић – *Колективни идентитети и колективни псеудоидентитети*, Балканске синтезе - Часопис за друштвена питања, културу и регионални развој III, бр. 3, 2016. година, стр. 41

⁶⁹Марија Р. Ђорић, *op. cit.* str. 114.

узима маха. Насилни криминалитет се налази у експанзији и продире у све поре друштвеног живота. Некадашњи спорадични случајеви, данас постају свакодневица, те јавно мњење прелази преко насиља као да се ради о уобичајној појави, којој не треба придавати много значаја. Напротив, друштво изграђено на насиљу, чија је срж агресија, треба алармирати сваког појединца и друштво у целини, да се ради о неприхватљивим и неморалним моделима понашања. „У том „вредносном беспућу“ које нарушава социјалне улоге (радне, полне, породичне), млади своје фрустрације исказују на стадионима који су постали ритуална места карневалског понашања, фанатичног навијања и исказивања моћи.“⁷⁰

„Криминалитет насиља се дефинише као екстремни облик испољавања агресије. Овај облик криминалитета обухвата оне криминалне активности којима се, средствима физичке или психичке принуде, односно применом силе или претње да ће се сила применити, повређује или угрожава интегритет личности.“⁷¹ Велики број деликата поседује обележја насилних аката, али се њихови облици испољавања могу разликовати од деликта до деликта. Заједнички параметар за раздвајање насилничког криминалитета од других врста криминалитета представља чињеницу да се ради о високо бруталним и неконтролисаним актима, при чему доминантан положај има елемент насиља. „У кривичноправном смислу, насилнички криминалитет обухвата сва кривична дела са елементима насиља, тј. кривична дела код којих учинилац употребом силе или озбиљне претње, повређује или угрожава правно заштићена добра.“⁷²

Будући да је појам „деликт“ шири од појма кривичног дела, насилнички криминалитет обухвата и низ других нездовољених радњи попут прекршаја, што је посебно карактеристично за навијачки криминалитет. Навијачки криминалитет третира се као нова врста криминалитета која бивствује наспрам традиционалних облика криминалитета, иако се не може са сигурношћу рећи да је овај вид криминалитета потиче из новијег доба. То посебно узимајући у обзир читаву историју насиља коју су конзумирали стари народи као вид забаве и разоноде.

⁷⁰Весна Миленковић, Дејан Миленковић – *Фудбал у ланцу навијачког насиља из медијског угла*, Београд, 2022. година, стр. 307

⁷¹С. Милојевић, Б. Симоновић, Б. Јанковић, Б. Оташевић, В. Турањанин – *op. cit.* str. 2

⁷²Љ. Лазаревић – *Деликти насиља - кривичноправни аспект, Деликти насиља – кривичноправни и криминалошки аспект*, Зборник радова – Институт за криминологију и социјална истраживања, Београд 2002. године, стр. 11

Ипак, без обзира на дугу историју постајања неких видова насиља на спорским окупљањима, навијачки криминалитет везује се за појаву хулигана и хулиганских навијачких група, какве данас постоје у готово свим државама света. Управо из овог разлога навијачки криминалитет можемо третирати као новонасталу врсту криминалита, која потиче из новог доба.

Обиље насиља испољено кроз масовне туче, физичке нападе на друге, поседовање и паљење пиротехничких средстава, употреба психоактивних супстанци, алкохола, и други облици девијантног понашања, незаобилазни су део навијачког опуса. Као специфично обележје навијачког криминалитета може се навести чињеница да извршиоци кривичних дела и прекршаја, не избегавају полицију и друге органе реда, већ насиље усмеравају и ка њима. Читав спектар закона подлеже кршењу од стране навијачких група, од којих се као најзначајнији могу издвојити: Закона о окупљању грађана, Закона о јавном реду и миру, Закона о оружју и муницији, Кривичног законика, Закона о спорту, али и подзаконских прописа, правилника о безбедности спортских организација и др.

Напоследку, треба напоменути да навијачки криминалитет не познаје државне границе, већ као савремени проблем представља опасност за многе државе. Неки међудржавни сукоби настали су као окидач навијачких сукоба, док код других непријатељство и нетрпеливост међу народима опстаје уз медијску помоћ и јавне провокације.

IV ПРАВНИ ОКВИР НАВИЈАЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Спортске приредбе представљају јавне скупове, који се одвијају пред публиком, на спорским стадионима, халама и у другим објектима који испуњавају законске услове у погледу погодности места да се одржи спортска манифестација. Како спортска такмичења годинама уназад доводе до сукоба навијача и хулиганских акција на улицама великих градова, то се потреба за правним регулисањем ових облика насилничког понашања рапидно повећала. Из тог разлога бројне државе у свету раде на упређењу и спречавању оваквих насилничких аката. То се чини најпре прописивањем прекршаја и кривичних дела којима је регулисана ова област права. Поред великог броја прекршаја, Кривичним закоником Републике Србије прописано је посебно кривично дело насилничко понашање

на спортској приредби или јавном скупу, којим се децидно прописује која ће се понашања на спортској манифестацији третирали као кривично дело.

Ово кривично дело прописано је у оквиру групе кривичних дела против јавног реда и мира, где се као групни заштитни објекат узима јавни ред и мир. Имајући у виду да се ради о јако комплексном кривичном делу, које спада у домен више закона који регулишу сличну материју, те је за правилно сагледавање овог кривичног дела потребно је познавање Закона о јавном реду и миру, Закона о јавном окупљању, Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, из којег је ово кривично дело и преузето, као и Закона о спорту.

Значај Закона о јавном реду и миру огледа се у чињеници да је овим законом уређено шта представља јавни ред и мир, која су то противправна дела којима се исти нарушава, као и начин на који се јавни ред и мир може нарушити. Јавни ред и мир примарно се обезбеђује путем прекршајног права, а тек као супсидијарни модел, јавни ред и мир се штити путем кривичног права. Будући да се јавним местом у смислу овог закона може сматрати фудбалски стадион, хала, или други објекат у којима се врше спортска надметања, као и то да се у великом броју случајева појављују навијачке групе које ремете јавни ред и мир на јавном скупу - утакмици, јасно је да познавање овог закона неопходно ради свеобухватног разумевања овог кривичног дела.

Даље, Законом о окупљању грађана прописано је да свако има право да слободно организује окупљање и да у њему учествује. Место окупљања може бити сваки простор доступан индивидуално неодређеном броју лица, што потпада под спортски догађај који се одвија пред публиком, као скупином неодређеног броја лица. Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама регулисано је низ мера за спречавање насиља и недоличног понашања, као и које обавезе и овлашћења имају организатори спортских приредби и надлежни органи који ове мере спороводе. Имајући у виду да је овим законом регулисано и то шта представља спортску приредбу, ко су учесници и организатори спортске приредбе, потребно је посебно обратити пажњу на одредбе овог закона. Наиме, чл. 2 ст.1 овог закона прописано је да су спортске приредбе спортска такмичења и спортске манифестације. Дакле, спортском приредбом сматрају се све такмичарске утакмице, мечеви и друга спортска окупљања.

Будући да је спортска приредба дефинисана као спортско такмичење, поставља се легитимно питање, под који режим потпадају пријатељске утакмице, које такође могу представљати ризик од настанка насиља од стране хулиганских група. Судска пракса заузела је став да се пријатељска утакмица не може сматрати спортском приредбом у смислу чл. 2 ст. 1 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Апелациони суд у Београду (Кж1 221/2013) заузео је став да се пријатељска фудбалска утакмица не може подвести под појам спортске приредбе, у смислу члана 2 став 1 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, с обзиром да за то нису испуњени законски услови. Наиме, пресудом овог суда наведено је да „када пријатељска утакмица није пријављена спортском савезу одређеног ранга, нити спортски савез делегира судије, односно када на утакмици нема делегата, помоћних судија, нити се води записник, оваква утакмица се не може сматрати спортском приредбом“.⁷³ Такође, по мишљењу овог суда, уколико се ради о пријатељској утакмици која је ограничена само за играче фудбалских тимова, чији је идентитет и број унапред одређен и познат, а утакмица није отворена за јавност, не може се прихватити да се ради о јавном скупу. Применом *argumentum a contrario* може се доћи до закључка да се пријатељска утакмица коју организују спортски савези, чије је присуство дозвољено неодређеном броју људи, ипак може сматрати спортском приредбом у смислу чл. 2 ст. 1 Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

Не треба занемарити ни Закон о спорту који дефинише да је спортско такмичење спортска приредба која се одвија према унапред утврђеним и познатим спортским правилима, која могу бити опште важећа за конкретну грану спорта или само за конкретну спортску приредбу и чији је циљ, којем сваки учесник тежи, или победа противника, или постизање извесног унапред уређеног спортског резултата. Дух спорта, заснован на фер-плеју који је уткан у овај закон, од велике је важности за разумавање атмосфере у којој се одвија спортско такмичење.

⁷³ Вељко Делибашић, Сања Мандарић – *Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу*, Београд 2015. године, стр. 83

1. Кривично дело насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу

Кривично законодавство уврстило је ово кривично дело 2009. године под називом „насилничко понашање на спортској приредби“. Пре нормирања овог кривичног дела Кривичним закоником РС, ово дело постојало је на основу Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Инкриминација овог кривичног дела спроведена је 2007. године Изменама и допунама ЗСНСП, те је одређена измења верзија овог дела унета у КЗ. Уз одређене измене у погреду терминолошких одређења и поштравању казни, није дошло до битних измена овог већ постојећег кривичног дела. Последња измена извршена је децембра 2009. године, те је кривично дело добило назив какав носи и данас. „Непосредни основ за уношење ове инкриминације у законодавство представља Европска конвенција Савета Европе о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, усвојена у Стразбуру 1985. године, коју је наша земља (тадашња СФРЈ) ратификовала 1990. године доношењем Закона о ратификацији Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама.“⁷⁴

Чланом 334а ставом 1 Кривичног законика прописано је: „Ко физички нападне или се физички обрачунава са учесницима спортске приредбе или јавног скупа, врши насиље или оштећује имовину веће вредности приликом доласка или одласка са спортске приредбе или јавног скупа, унесе у спортски објекат или баца на спортски терен, међу гледаоце или учеснике јавног скупа предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или штетне супстанце које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе или јавног скупа, неовлашћено уђе на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље, оштећује спортски објекат, његову опрему, уређаје и инсталације, својим понашањем или пароллама на спортској приредби или јавном скупу изазива националну, расну, верску или

⁷⁴Наташа Делић – *Нова решења у глави кривичних дела против јавног дела и мира (xxxI)*, Анали Правног факултета у Београду, година LXI, 2/2013, стр. 282.

другу врсту или нетрпељивост засновану на неком дискриминаторном основу услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима, казниће се казном затвора од једне до пет година и новчаном казном.⁷⁵

Основни облик овог кривичног дела подразумева физички напад или физички обрачун са учесницима спортске приредбе или јавног скупа. „Разлика између физичког напада и физичког обрачуна јесте у томе што се код напада разликују извршилац и пасивни субјект (нападнути), док су код обрачуна сви учесници обрачуна извршиоци.⁷⁶ „Физички напад и физички обрачун не подразумевају и наношење лаке телесне повреде, али ако до ње дође, не би се радило о стицају, већ би постојало само ово кривично дело по основу конзумпције.⁷⁷

Други облик подразумева да се насиље или оштећење имовине веће вредности чини приликом доласка или одласка са спортске приредбе или јавног скупа. Законодавац није пропустио да нормира и овај облик изезетно честог понашања хулигана. Наиме, случајеви упада на терен, ломљење седишта на трибинама, бахато и безобзирно понашање према свима који им се нађу на путу, било да се ради о имовини или о људима, незаобилазан је део насиља који изазивају навијачи. Поређења ради, можемо рећи да је навијачка група скуп варвара који остављају пустош за собом. Иако је цивилизација наизглед напредовала, друштво још увек гаји примитивне и рушилачке нагоне. „Насиље на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама представља проблем који поприма различите облике, са уочљивом тенденцијом измештања са унутрашњости стадиона на околне просторе, укључујући и ширу урбану средину, што све оправдава прописивање ове радње извршења.“⁷⁸

Трећи облик радње извршења овог кривичног дела чини онај који унесе у спортски објекат или баца на спортски терен, међу гледаоце или учеснике јавног скупа предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или штетљиве супстанце које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе или јавног скупа. С правом се поставља питање шта се дешава у случају бацања предмета који

⁷⁵Кривични законик Републике Србије („Сл. Гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр, 107/2005 – испр, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019)

⁷⁶З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд 2012. године, стр. 906

⁷⁷Вељко Делибашић, Сања Мандарић, *op. cit.* str. 85

⁷⁸Вељко Делибашић, Сања Мандарић, *op. cit.* str. 85

ен представљају пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или штетне супстанце. Како то обично бива, судска пракса је дала одговор на ово питање, решавајући непосредно о конкретним случајевима. „Сходно томе, неоснован је став да је „радња извршења остварена бацањем предмета на спортски терен када гледалац са трибине баци празну лименку од 0,5 l пива и погоди у леђа играча на фудбалској утакмици стога што се за постојање кривичног дела не тражи да се баченим предметом могу изазвати телесне повреде или угрозити здравље људи, већ се таква својства захтевају само приликом бацања других запаљивих и штетних супстанци.“⁷⁹ С друге стране, последица овог облика дела представља апстрактну опасност по живот и здравље људи, те је дело извршено самим чином уношења или бацањем на терен ових предмета, односно супстанци, без обзира да ли је дошло до телесних повреда или угрожавања здравља људи. Тако би ломљење столица и њихово бацање на терен, представљало радњу извршења овог дела.

Четврти облик овог дела односи се на неовлашћено улажење на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима и изазивање насиља. Специфичност која се односи на овај облик кривичног дела, односи се на доказивање узрочно-последичне везе између неовлашћеног уласка и вршења насиља.

Пети облик радње извршења чини онај ко оштећује спортски објекат, његову опрему, уређаје и инсталације. Као место где се одвијају спортске манифестације спортски објекти подложни су честом оштећењу. Ломљење ограда, семафора на стадиону и други примери уништавања спортских објеката проналазе свој пут ка канаџавају кроз дефинисање и овог облика извршења дела.

Шести облик чини лице које својим понашањем или паролама на спортској приредби или јавном скупу изазива националну, расну, верску или другу мржњу или нетрпељивост засновану на неком дискриминаторном основу услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима. „Изазивање мржње или нетрпељивости претпоставља стварање негативног осећања и дефинисање непријатељског става према народу или етничкој заједници или другој друштвеној групи.“⁸⁰ До изазивања мржње и нетрпељивости може се доћи на различите начине, и то вређањем, исмевањем или

⁷⁹Наташа Делић, *op. cit.* str. 283.

⁸⁰Вељко Делибашић, Сања Мандарић, *op. cit.* str. 86

потцењивањем националних, расних, верских или других друштвено-групно припадајућих осећања, односно излагањем порузи њихових симбола, ниподаштавањем историјских, културних и других вредности. Као услов за постојање радње извршења овог дела, потребно је да је радња, односно делатност подобна да изазове националну, расну, верску или другу врсту мржње или нетрпељивости.

Спортски терени одражавају рефлексију друштвених ставова. Узимајући у обзир атмосферу у друштву, предрасуде, постајање сукоба међу народима, нацијама, као и читав низ других дискриминаторних акција, јасно је да се испољавање ових облика колективног мишљења прелива на спортке терене. „Говор мржње који се експонира на спортским догађајима конотиран је првенствено националистичким и расистичким исказима као и исказима мржње који се односе на оне „друге”, што је довољно оправдање да се ове делатности пропишу као радња извршења.“⁸¹ До извршења овог облика кривичног дела долази када је изазивање националне, расне, верске или друге мржње или нетрпељивости, које је остварено на одговарајући начин, проузроковало насиље или физички обрачун с учесницима. Судска пракса заузела је став да до извршења овог дела може и доћи на полувремену утакмице, али и у превозу приликом повратка са спортске приредбе.

Тежи облик дела постоји ако је основни радња извршена од стране групе, када се учинилац кажњава затвором од једне до осам година. Чланом 112 став 22 кривичног законика предвиђено је: „група је најмање три лица повезаних ради трајног или повремениог вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру.“⁸² Казна која је запређена за коловођу, посебно је одређена, будући да се ради о лицу које непосредно руководи акцијама групе. Тежи облик овог кривичног дела постоји и у случају да је извршењем дела из става 1 дошло до нереда у коме је неком лицу нанета тешка телесна повреда или ако је оштећена имовина веће вредности. Остаје нејасно због чега законодавац није предвидео да тежи облик овог кривичног дела настаје и у случају да када услед извршења основног облика наступи смртна последица. Овим пропустом долази до одређеног вакуума у закону, који је потребно надоместити. То из разлога што на спортској приредби може услед обичног

⁸¹ Вељко Делибашевић, Сања Мандарић, *op. cit.* str. 87

⁸² Кривични законик Републике Србије („Сл. Гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – *испр.*, 107/2005 – *испр.*, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019)

насилничког понашања наступити смрт неког лица. До оваквих фаталних последица може доћи због метежа и гурања који настане у оквиру навијачке групе, па стицајем околности, услед пада, лице задобије повреде које доведу до смрти. Законодавац је морао имати у виду да је пракса пуна случајева са сличним или идентичним исходом, те је морао уврстити овај облик дела и предвидети одговарајућу казну.

Посебан облик предвиђа да радњу дела чини службено или одговорно лице које при организовању спортске приредбе или јавног скупа не предузме мере обезбеђења како би се онемогућио или спречио неред, па услед тога буду угрожени живот или тело већег броја људи или имовина веће вредности. Мере, чије пропуштање предствља начин извршења овог облика дела, прописане су Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. За постојање овог кривичног дела потребно је наступање последице коју чини довођење у конкретну опасност живота или тела већег броја људи или имовине веће вредности.

2. Мера безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама

Као посебна врста кривичних санкција, мера безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама уведена је у наше право Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама као заштита мера за прекршаје прописане овим законом. Законом о прекршајима изостало је порписивање ове мере, што је исправљено 2009. године са изменама и допунама закона. Такође, као заштитна мера прописана Законом о прекршајима, изменама Закона кривичном поступку предвиђена је ова мера безбедности под истим називом, чије трајање је измењено. „Учиниоцу основног или неког од квалификованог облика које је извршено на спортској приредби обавезно се изриче мера безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама, која је прописана чланом 89б Кривичног законика.“⁸³

Трајање ове мере може бити од једне до пет година, што се рачуна од дана правоснажности пресуде којом је мера изречена. Она може бити изречена учиниоцу уз казну или условну осуду. Ако је изречена уз казну затвора, време проведено на издржавању казне не урачунава се у трајање ове мере. Мера се извршава тако што је

⁸³ Вељко Делибашић, Сања Мандарић, *op. cit.* str. 89

учинилац кривичног дела коме је ова мера изречена дужан да се непосредно пре почетка спортске приредбе о којој је реч јави одређеном службеном лицу у подручној полицијској управи (или подручној полицијској станици) на подручју на коме се у то време затекао. При томе, он је обавезан да за цело време трајања конкретне спортске приредбе остане у полицијској управи, односно станици. „Као исход судских поступака поред предвиђених казни, судови могу изрећи и заштитне мере, односно мере безбедности, а полиција је та која је задужена за праћење извршења тих судских одлука. То је нова надлженост полиције која није постојала у ранијем периоду.“⁸⁴

Лице коме је изречена ова мера безбедности, приликом јављања надлежној служби МУП-а, бива евидентирано, чиме се остварује могућност приступа јединственом информационом систему, и на тај начин полицијски службеници врше проверу поштовања ове мере. Уколико се лице не придржава овој мери, полицијски службеници алармирају надлжени суд који даље може предузети мере из своје надлежности.

Будући да се учиниоцу кривичног дела ова мера изриче за присуствовање конкретној спортској приредби, потребно је конкретизовати које спортске приредбе подлежу овој забрани. Наиме, мора се навести, време и мест одржавања спортске приредбе, клуб који наступа, ранг такмичења и слични параметри. Уколико се не би извршила спецификација на овај начин, примена ове мере безбедности остала би без учинка, имајући у виду велики број спортских догађаја.

Пракса предузимања ове мере безбедности бележи низ отворених питања. Недоумица се јавља у погледу одговорности за предузимање ове мере. Наиме, да ли је осуђено лице одговорно за праћење свих спортских догађаја на које не сме ићи или је пак то у делокругу послова полиције. Такође, тумачењем дужности осуђеног призилази да се забрана не односи на напуштање места боравка у време одржавања спортске приредбе. „Није јасно како треба да поступи у случају путовања у иностранство ни да ли обавеза јављања подручној полицијској управи подразумева да осуђени мора да у том периоду због тога напусти радно место, школу, факултет, ако је запослен, ученик или студент? Ова и бројна друга слична питања немају одговоре у постојећим прописима.“⁸⁵ Законодавац

⁸⁴Саша Марковић – *Мера безбедности „Забрана присуствовања одређеним спортским приредбама“ у пракси полиције и правосуђа*, Журнал за криминалистику и право Муп Републике Србије, Полицијска управа Ваљево, стр. 142

⁸⁵Вељко Делибашић, Сања Мандарић, *op. cit.* str. 90

би морао убудуће да посвети више пажње изради и допуни празних празнина, како би се све недоумице, везане за примену ових мера, могле бити превазиђене.

V НАЦИОНАЛИСТИЧКИ ПОКРЕТИ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА

“Спорт је подједнако употребљив за остварење глобалистичких, као и појединачних националних циљева.“⁸⁶ Неретко се дешавају сукоби који иду даље од локалних клубова, већ се исти тичу националних разлика, те се стога насиље у спорту може везати са другим облицима насиља и дискриминације. „Спортски догађаји који се дешавају ван граница државе и у којој учествују тимови из других земаља са којима се етничке групе културно идентификују, често су повод за насиље, посебно у етнички мјешовитим срединама.“⁸⁷

Стадиони постају сценски обојени националистичким, расистичким и другим паролама, којима се шири мржња и прави раздор међу народима широм света. Под маском патриотизма навијачке групе предводе своје чланове ка хаварији и анархијском понашању. „Када о национализму говоре као о делу свог идентитета представљају га као љубав према својој земљи и народу односно као поседовање националне свести или осећања.“⁸⁸

У нашем народу посебно је на снази квазипатриотизам, који људи чврсто уверени у исправност својих мисли, наглашавају на сваком кораку. Може се рећи да је у питању облик уверености мегаломанских размера, те истицање величине спрства и жеља да се буде што „већи Србин“ представља савремену болест српског народа. Аргументи којима се „поткрпљује“ величина споственог народа односи се углавном на спортске успехе, победе, богата историја, а све у циљу да се српски народ самопрогласи „небеским народом“. Овакви ставови превасходно се везују за екстремисте у оквиру постојећих навијачких група. „Према теорији етничког такмичења тамо где постоји неколико група, нетрпеливост ће посебно гајити чланови највеће или доминантне групе моћи која потиче из њене многољудности.“⁸⁹ Начелно, хулигани своје националне побуде заснивају на

⁸⁶Ненад Живановић, *Спорт у 21. веку*, Факултет физичке културе Ниш, Црногорска спортска академија „Sport mont“ бр. 10-11, стр. 32

⁸⁷Велибор Лалић, Ненад Рађевић – *Феноменолошки и етиолошки аспекти насиља у спорту*, стр. 496.

⁸⁸Јована Живановић – *Однос према нацији организованих навијача ФК Црвене Звезде* – Делија, Београд 2017. година, стр. 409.

⁸⁹Јово Бакић – *Теоријско-истраживачки приступи етничкој везаности (ethnicity), национализму и нацији*, Социологија V. XLVIII /No. 3, Београд 2006. године, стр.238

родољубљу и исказују оданост према својој држави, народу и локалном клубу. Посматрајући све навијачке групе и анализирајући њихово понашање јасно се може видети да овакав идеал, који кружи њиховим редовима, не постоји, нити је икада био водеће осећање. Ради се ислучиво о дискриминаторном изолованошћу и мржњи према припадницима других нација, клубова који долазе из других држава, или се пак ради о ривалима који годинама развијају непријатељство. „Исконско поимање нације кроз веровање да су Срби аутохтони народ на Балкану, представља основу за закључак да су и остали народи који живе на њему пореклом Срби. Доживљај нације као трансисторијске, првобитне и најважније историјске групе, веома је подложен националистичкој па и расистичкој идеологизацији и инструментализацији.“⁹⁰

1. Националистички сукоби навијачких група у бившој СФРЈ

Уколико имамо у виду да су оваква осећања пробуђена у читавом свету, може се доћи до закључка да је питање тренутка када ће избити неки сукоб. Наше поднебље, сукоби никада нису заобилазили, те се разлике које постоје ни данас не могу превазићи. Деведесетих година прошлог века, када је земља била на прагу рата, национални покрети и осећања бујала су широм земље. „Све неминовнији распад земље, праћен бујањем национализма у републикама бивше СФРЈ, имао је своју рефлексију на стадионима широм земље, који су постали прави мегафон за националистичка препуцавања“.⁹¹

Буран период савремене историје, базиран на свакодневним сукобима и провокацијама, најављује тренутак трансформације и еволуције насиља у југословенском спорту. Политичке идеје, медијски пуч и атмосфера у друштву која намеће потребу да се државним границама омеђе етничке целине, увлачи се у југословенску свест, те као такво чини спону са идејом о настанку посебних државних целина. Навијачке групе, као припадници екстремних идеолошких идеја, све учесталије почињу да одражавају друшвену стварност у тадашњој држави. „Ово ширење осећаја етничке угрожености од бројних спољних и унутрашњих непријатеља, а у чему се налази

⁹⁰Јово Бакић, *op. cit.* str. 234

⁹¹Иван Ђорђевић – *О фудбалу, антропологији и транзицији. Наративи о насиљу и безбедности у савременој Србији, етнографски институт „Сану“ Београд, 2012. године, стр. 437*

основа ксенофобичног национализма, у теорији је препознато као одлика крајње деснице“.⁹²

До кулминације јаза међу југословенским народима долази на утакмици између Динама из Загреба и Црвене Звезде. Како је већ било за очекивати да ће националистички набоји и превирања доживети светло дана, то се и десило на фудбалској утакмици, која је остала упамћена по општој тучи навијача оба тима, а све уз директан пренос утакмице, што је донело нову призму овог сукоба.

Слика 9: Утакмица Динамо – Црвена звезда на Максимиру 13. маја 1990. године .
Извор: „Политика“.

Иако је тадашња власт јавно осудила овакаво понашање, у бити им је погодовала околност да се национализам у земљи подиже на нови степеник. „Фудбал је у том тренутку у јавном наративу престао да буде недељна забава и претворио се у нешто много озбиљније - у полигон за регрутовање војника који више нису водили ритуалне ратове, већ оне праве“.⁹³

⁹²Јована Живановић – *Организација и идеолошко усмерење навијачке групе „Делије“*, Истраживања национализма у Србији почетком 21. века, Београд 2021. године, стр. 145

⁹³Иван Чоловић – *Фудбал, хулигани и рат, У: Српска страна рата*, Београд 2002. године

Сећање на кошаркашку утакмицу са Совјетским Савезом у Аргентини и настанак сукоба између Владе Дивца и покојног Дражена Петровића није имао срећни епилог. Иако наступ под југословенском заставом, још тада се спремао велики распад некадашње државе, чиме је донекле ова утакмица показала праву слику друштва. Замена југословенске заставе хрватском и велика фама којом су два великана окончала контакт, представљали су само увод у сукобе који су уследили 90-их година.

Слика 10: Национална обележја.
Извор: Printscreen/YouTube.

“Политизација спортских догађаја имала је важну улогу у етничкој хомогенизацији и поларизацији како у периоду прије ратова на простору бивше Југославије 90-их година прошлог вијека тако и после.”⁹⁴ Медији играју велику улогу у одржавању сукоба актуелним, те својим извештајима често премашују реалну слику. Манипулација информација може и те како допринети да се међудржавни сукоби оснаже, а људи генерацијама остају затровани. Будући да су навијачке групе један социолошки феномен који је укључен у друштвени живот, то екстремни припадници ових група „детерминизују колективне ставове навијача, тј. намећу их незаинтересованој већини млађих и

⁹⁴Michael J. Palmiotto, Душко Вејновић, Велибор Лалић – *Рад полиције на спречавању етнички мотивисаног насиља на фудбалским утакмицама у Босни и Херцеговини*, стр. 24

неупућених навијача, најчешће преко аудио-визуелних експресија до истакнутих деснооријентисаних симбола који се представљају као клупски.“⁹⁵ „Медији веома активно учествују у формирању јавног мњења истичући у први план понашање супротне стране. Извештаји са коментарима су уобичајни жанровски модел са оваквих догађаја.”⁹⁶

Наизглед споредна ствар која ће нас на пар сати склонити са позорнице живота, спорт и те како може бити фаталан по његове обожаваатеље. Важно је водити рачуна у чијој пратњи одлазимо на спортске манифестације, будући да могу бити опасни по безбедност и телесни интегритет. Велики је број недужних људи који су настрадали на утакмицама од стране навијачких група, који су својим екстремним понашањем изазивали нереде на трибинама. “Рад полиције у мултиетничком друштву у вријеме ових догађаја захтијева посебну пажњу, ресурсе и програме рада полиције у заједници како би се спријечили насилни акти који могу створити тензије и насиље ширих размјера.”⁹⁷

2. Националистички сукоби навијачких група широм света

Нетрпељивост међу навијачима различитих националности, може достићи максимум посебно у тренуцима када наступају репрезентативни састави. Такав случај је са тзв. „фудбалским ратом“ који је настао 1969. године на утакмици између Ел Слвадора и Хондураса. Претходно нерешен статус ових држава, као и међусобна нетрпељивост ових народа достигао је максимум када су настали нереди великих размера, а касније били покретач за настанак међудржавних сукоба. Како је некадашњи репрезентативац Родригез рекао у интервјуу за „BBC“: „Осећали смо патриотску дужност да победимо за Ел Салвадор. А нисмо знали колики ће историјски значај да има тај трећи гол. Да ће га користити као симбол рата“. Спортка утакмица тада постаје политизована манифестација, чији се исход користи у сврху високих званичника. Колико год спорт покушавао да одолева овим притисцима, загрејане страсти на утакмицама погодују да се масом може руководити на начин како то жели политички врх. Иако је узрок овог сукоба економске природе, односно питања имиграције из Салвадора у Хондурас, овај сукоб остаје упамћен у историји као фудбалски рат.

⁹⁵Реља Пекић, *op. cit.* str. 124

⁹⁶Велимир Ђургуџић – *op.cit.*, str. 7

⁹⁷Michael J. Palmiotto, Д. Вејновић, В. Лалић, *op. cit.* str. 30.

Као једна од највећих фудбалских трагедија остаће упамћена и утакмица између Перуа и Аргентине, када је настрадало 318 навијача, а преко 500 њих је повређено. Утакмица квалификација за Олимпијске игре између националних тимова Перуа и Аргентине убрзо је постала кошмар, када су, незадовољни судијском одлуком, навијачи почели да убацују у терен разне предмете. Под дејством еуфорије и беса, два навијача ушла су на терен, а полиција сурово поступила са њима. Видевши овакво понашање полиције, бес навијача усмерава се ка органима реда, гађавши их комадима бетона, претходно разбијеног зида трибине. Рат са полицијом добија другачији епилог када полиција испали сузавац у правцу трибина, а маса навијача, покушавајући да дође до излаза, као стомпедо бива прегажена и згњечена. На тај начин, много људи је изгубило своје животе, а нереди и сукоби са полицијом данима су буктали улицама Лима.

Ови и бројни сукоби, чији смо сведоци свакодневно, померају границе игре и неретко представљају повод за настанак међународних сукоба. Иако већина истраживача појам национализма не означава као узрок настанка насиља хулигана, не може занемарити да се ради о изопаченом осећању „патриотизма“ који примењују екстремисти. Ово најпре долази до изражаја у тзв. деструктивном друштву, који према Фрому карактерише „постојање много насиља између појединаца, односно деструктивности, агресије и окрутности међу људима унутар племена и према другим племенима што је праћено задовољством у ратовању, злбом и преваром.“⁹⁸ У оваквим друштвеним срединама, када нетрпељивост преовлађује у односима према другим нацијама, ратна дешавања лебде у ваздуху, а спортски догађају постају окидачи војних сукоба.

VI НАВИЈАЧКЕ ГРУПЕ КАО ЈЕЗГРО ДЕВИЈАНТНИХ ПОНАШАЊА

Одлазак на спортска такмичења представља вид забаве и разоноде на многе појединце и породице. Чланови породице, негујући праве вредности, фер-плеј и спортски дух, одлазе на спортске утакмице бодрећи тимове за које навијају. Овакав вид забаве за децу може вишеструко бити користан будући да деца бивају упућена на спорт и спортске

⁹⁸ Душко Вејновић, *op. cit.* str. 21.

активности. На тај начин интересовање за поједине спортове може се пробудити код деце, чиме се доприноси њиховом правилном развоју.

Уколико изостане пратња и подршка породице и родитеља, оваква спортска дешавања могу добити потпуно другачији исход. Превасходно, млади су подложни уласку у „опасне“ ситуације, жудећи за забрањеним воћем. Навијачке групе постају примамљиве младима, те се они придружују овим девијантним супкултурама. Популарност коју навијачке групе данас поседују од изузетне је важности за схватање узрока због чега се млади одлучују да управо такво социјално окружење буде њихов избор. Иако се ради о криминалним личностима, „опасни момци“ све више постају примамљиви узор младима. Како је раније већ истакнуто, медијска пажња, која ексклузивним и сензационалистичким натписима оснажује ове хулиганске организације, поспешује и глобалну популаризацију хулиганизма. „Ти млади, незрели људи, имају снажну жељу, да једнога дана буду на том снимку, да буду ти који ће давати интервјуе и бити саслушавани од стране органа реда, само зарад тога, да би неко њих назвао „краљевима асфалта“ или „херојима“.“⁹⁹ Ради се о тзв. криминогеној инфицираности друштва, на првом месту младих, који попут заразе преносе девијантност на своје вршњаке. „Снажан доживљај идентитета, осећање припадности и важности, јесу психолошке „добити“ малолетника удруженог у „навијачку“ групу: наглашена тежња адолесцента за припадањем групи и утапањем у групни вршњачки идентитет обично указује на недостатак поузданих ослонаца у примарној породици.“¹⁰⁰

Не треба занемарити ни чињеницу да се све већи број девојчица, односно младих женских особа, укључује у редове навијача. Анализирајући њихово понашање, долази се до закључка, да попут својих вршњака дечака, не долазе на утакмице да би пратиле спортска такмичења, већ да би пронашле своје место у друштву. Као један од разлога хулиганског понашања девојака, узима се и потреба да се допадну супротном полу, покушавајући да имитирају њихове потезе.

⁹⁹Маја Илић – *Хулиганство, криминал и казнена политика, стручни чланак, Друштвена и техничка истраживања*, стр. 5

¹⁰⁰Горан Милошевић, Срђан Милашиновић, *op. cit.* str. 502

Приликом обрађивања ове теме, аутор је извршио интервју са малолетником који је члан навијачке групе, са израженим девијантним понашањем. Ради се о лицу чије је очево присуство изостало у одрастању, те се може закључити да идентификација и фигура у одрастању са родитељем истог пола, није могла бити извршена у потпуности. Такође, немогућност да се прилагоди здравој социјалној средини, проналази сатисфакцију у прихваћености од стране своје „браће“ – навијача. Спорт, као један вредносни и здрави мотив, не постоји, већ се искључиво ради о одласку на утакмице због друштвене прихваћености. Томе у прилог иде и чињеница да је малолетник најпре било члан навијача „Радничког“ из Ниша, али како је претучен од стране истих, пребацио се у редове навијача „Црвене Звезде“, где је пронашао привидно скровиште. Дакле, не ради се о привржености клубу, навијању за фаворита, већ искључиво о потрази за припадношћу. Девијантна понашања попут опијања алкохолом, конзумирања психоактивних супстанци, коцкања и др, део су вредности који се гаје у оквиру навијачких група. „Знатан број девијантних манифестација представља један одређен вид одбране човека од разних сила које, у већој или мањој мери, ометају или онемогућавају остварење човекових мотива и тежњи, односно, угрожавају његову људску суштину.“¹⁰¹

1. Употреба алкохола и психоактивних супстанци

Адолесценција представља јако осетљив развојни период у коме се могу јавити различити емоционални и социјални проблеми. Како се ради о периоду живота који је праћен разним турбуленијама, то се може закључити да се ради о фази у којој су адолесценти изузетно подложни разним спољашњим факторима. Вршњачки утицај доживљава процват, те су особе спремне да учине све како би социјално биле прихваћене. Вођени социјалним потребама, малолетници се упуштају у различите облике делинквентног понашања, пре свега почињу са конзумацијом алкохола и дрога. „Једни тај појам операционализују искључиво као групни притисак, други као вербалну и

¹⁰¹Зоран Стевановић – *Дистинкција између нормалног и девијантног*, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања 2013 / Vol. XXXII / 2 /Стр. 158

невербалну комуникацију у групи, при чему групни притисак дефинишу као наговарање и подстицање адолесцента на коришћење дроге.“¹⁰²

„...,„девијантност“ је само кршење забрана у друштву, другима је то одговор појединца на болесно и отуђено друштво, трећима је то неправедно прилепљена етикета за нестандартна понашања, четвртима то је симптом поремећаја друштвеног система и слично.“¹⁰³ Према спроведеним истраживања дошло се до закључка да је припадност или неприпадност одређеној групи предуслов за девијантно понашање. Наиме, позитивне вршњачке групе могу деловати подстицајно, те бивају фактор заштите од негативних облика понашања. Припадност позитивним групама може добринети побољшању школског успеха, развијању радних навика и правих вредности. „Насупрот томе ученици који су у школској средини одбачени су агресивни, социјално неодговорног понашања, ниског самопоуздања, емоционално нестабилни, недруштвени, охоли и слично. Одбаченост од групе ученика доводи до слабијег школског успеха, проблема у социјалном понашању укључујући и присутност девијантних понашања.“¹⁰⁴ Уколико млада особа не успе да се прилагоди позитивних вршњачкој групи, тражиће алтернативу у тзв. негативним групама у којима ће уживати поштовање. Народски речено, лоше друштво коме адолесцент припада, може имати вишеструког утицаја на његово понашање. Лош школски успех, бежање са часова, непримерено владање, употреба дрога и алкохола, само су неки од најчешћих облика негативног понашања младих. „Вршњачке групе операционализоване су варијаблама које се могу сврстати у четири категорије: 1) припадност/неприпадност пријатељским групама, 2) директни притисци групе, 3) индиректни притисци групе и 4) припадност неким посебним групама тј. навијачким групама.“¹⁰⁵

Навијачке групе и те како утичу на делинквентну, а касније и криминалну каријеру младих. Као легло негативних модела понашања, млади упадају у канџе ових негативних скупина и потпадају под њихов утицај. Посебан допринос за почетак конзумације алкохола и дрога, представља чињеница да је изузетно лако доћи до ових сусптанци.

¹⁰²Ивана Радовановић, Данијела Спасић, Добривоје Радовановић – *Адолесцентске вршњачке групе и злоупотреба дроге*, Београд 2019. године, стр. 1586

¹⁰³Ивана Радовановић – *Злоупотреба дроге у популацији средњошколских ученика: феноменологија, етиологија и модели превенције*, Београд 2016. године, стр. 26

¹⁰⁴Ивана Радовановић, *op. cit.* str. 98

¹⁰⁵И. Радовановић, Д. Спасић, Д. Радовановић, *op. cit.* str. 1587

Адолесценти који су окружени хулихганима, који неретко одлазе на утакмице под дејством алкохола и дрога, најчешће први пут пробају ове супстанце из радозналости. Уколико жеља младог навијача изостане, они бивају подстицани од стране ругих припадника навијачке групе да им се придруже. „Присуство алкохола у оквиру насилничких група одувек је било истицано не само као фреквентна појава, већ и као важан етиолошки карактер саме делинквенције припадника наведених групација. Било да је реч о уличним бандама, музичким поткултурама, навијачком хулигализму или другим категоријама, конзумирање алкохола уочава се као веома заступљено.“¹⁰⁶

Како наводи Божидар Оташевић млади између 14. и 16. године живота приступају навијачкој групи, одлазе на утакмице, гостовања изван места свог боравка, а многи од њих тада први пут конзумирају дрогу или алкохол. Оташевић у интервју за Спутњик, такође наводи: „Екстремним навијачима популарност у групи расте ако конзумирају дроге и алкохол и под њиховим дејством почну да се понашају веома насилно. Они у тим ситуацијама имају одложено време самоконтроле, јачање мушког идентитета, пошто је фудбалски хулиганизам углавном ствар мушког дела популације, што је уједно и начин живота већине екстремних навијача“.¹⁰⁷ Дакле, ради се о репутацији коју ће млади навијачити задобити од стране својих „саобраца“ и на тај начин задовољити своју социјалну потребу за припадношћу.

Куриозитет представља чињеница да навијачке групе, које одлазе на спортско такмичење, начело јесу љубитељи спорта и спортског духа, а опет не одлазе на утакмице ради њих самих, већ једино да би испољили своју агресију, конзумирали алкохол и дрогу. Навијачи су неретко окренути леђима спортском терену, како би што боље пратили навијање својих вођа. Нити је спорт део њихове сфере интересовања, нити су одласци на утакмице њихова страст и разонода. „Неизбежан део навијачког „фолклора“ је и обилна употреба алкохола и других опојних средстава, чиме се повећава агресивност и јача осећање припадности групи.“¹⁰⁸ Вршење кривичних дела у стању алкохолисаности на спортским приредбама не представља спорадичан случај, већ се по правилу ради о насиљу

¹⁰⁶ Александар Матковић – *Еволуција и социјалнопатолошке карактеристике насилничких група у Србији*, 2020. година, стр. 123

¹⁰⁷ <https://sputnikportal.rs/20210718/tinejdzeri-huligani-navijaci-stefan-djuric-1127408335.html>, посећено дана 22.12.2022. године

¹⁰⁸ Ж. Кештовић, В. Нинковић, С. Милашиновић – *Екстремна десница у Србији и ризик десног тероризма*, Београд 2012. године, стр. 306

које врше лица под дејством алкохола и других недозвољених средства. „Алкохол заправо прави погодну психолошку подлогу за унос дроге, повећава спремност на ризике и хедонистичке тенденције у личности. Зато је вероватно тај контингентни коефицијент корелације између коришћења једне и друге врсте супстанце тако висок.“¹⁰⁹ Имајући у виду карактеристике дејства ових средстава на организам, не чуде бурне емоционалне реакције навијача, које су праћене неконтролисаним изливима беса. „Аришита указује на то да насиље на стадионима често има подлогу у ситуационим факторима као што су дејство алкохола и утицај психологије масе који произлази из чланства у навијачкој групи.“¹¹⁰

Слика 11: Енглески навијачи.
Извор: ЕРА-ЕФЕ/АНДИ РЕЈН.

Према бројним истраживањима, навијачке групе сматрају се једном врстом криминалног ганга, а чланови ови група јесу млађе особе јако често идентификоване са вођом. Знак једнакости између навијачких група и криминала давно је постављен. Од имовинског криминалитета, насилних аката, па све до злоупотребе алкохола и дрога, као и њихова дистрибуција, налази се у опсегу рада навијачке групе. Млади чланови групе, најпре пробавши први пут неку од психоактивних супстанци, врло брзо се увлаче у посао

¹⁰⁹И. Радовановић, *op. cit.* str. 123

¹¹⁰Саша Милојевић, Саша Мијалковић, Бојан Јанковић – *Детерминантна обележја адолесцентног члана навијачке групе*, Београд 2017. године, стр. 229.

дилера. Треба напоменути да проблем хулигализма иде и даље, те проблем девијантног понашања носи са собом и низ других проблема. Млади навијачи који су испробали неку од дрога, а услед недостатка новца да прибаве исту, могу склизнути у имовински криминалитет. Они који се ипак не усуђују да краду, у циљу прибављања новца позајмљују се код старијих чланова навијачке групе, који моги имати положај зеленаша. Овај вртлог проблема временом постаје све већи и попут цунамија увлачи у свет криминала младиће и девојке. Од наизглед забаве и бунта, навијачке групе ткају нит по нит своје војске, војске младих, неiskusних и незрелих особа и уводе их у свет криминала.

Да би се ово пропадање спречило, велику улогу може имати породица и пријатељи, који ће овим младим људима указати на грешке и спречити њихов криминални пут.

2. Навијачке групе и коцкање

Према статистици из 2016. године у Србији је регистровано 1.750 спортских кладионица. Да се њихов број стално повећава довољно је да мало боље опазимо околину у месту где станујемо. Лаички посматрано може се закључити да је квантум спортских кладионица једнак броју апотека које постоје у најближем окружењу. Имајући у виду бројност ових места, незаобилазно је запитати се да ли је потражња за спортским кладионицама толико велика да је потребно да оне послују у оволиком броју. „Према међународној класификацији коцкања, постоје две основне врсте овог поремећаја: 1. Проблематично коцкање које се повезује са одређеним начином живота. 2. Патолошко коцкање које подразумева поремећај контроле импулса и понашања.“¹¹¹

Интересовање за спорт и спортска дешавања могу нагнати људе да се окушају у спортској прогнози и остваре лаку добит. Са друге стране хулигани посећују кладионице што представља саставни део њиховог начина живота, који поред одласка на утакмице, укључује и клађење. Према спроведеним истраживањима око 1/5 популације која посећују спортске кладионицу јесу управо чланови навијачких група. Њихово интересовање за спорт секундарног је карактера, а жеља за добитком или узбуђењем примарно утичу на њихову одлуку да се опробају у клађењу. Многи од њих ватреније навијају и спремнији су

¹¹¹Марија Ђорић -Повезаност између коцкања и хулигализма: случај Србије, Политичка ревија бр. 4/2017, Београд 2017. стр. 24

на агресивније потезе, уколико им од резултата неке утакмице зависи добитак на тикету. „Утврдили смо да од укупног броја коцкара у спортским кладионицама, 20 % њих долази из навијачке супкултуре, коју чак можемо сматрати хулиганском, јер су испитаници потврдили да су учествовали у организованим, тј. договореним сукобима навијачких група.“¹¹²

Повезаност хулиганских група и коцкања, можемо рећи да је донекле логична. Навијачи који нису у могућности да прате утакмицу директно са стадиона, алтернативу проналазе у кладионицама, где уз ужитак гледања, могу и да зараде. Поред тога, коцкање им омогућава бољу упознатост са дешавањима у спорту, будући да приликом играња тикета имају потребу да сваку утакмицу испрате, или бар њен резултат. Све то не из разлога превелике заинтересованости за спортска првенства, клубове и такмичења, већ искључиво да би били у току да ли је тикет добитан или није.

Урбане средине погодне су да се све више људи укључи у коцкарски „занат“. „Коцкање, клађење и играње игара на срећу, постале су легалне, широко друштвено прихваћене, и маркетиншки промовиране дјелатности.“¹¹³ То посебно погодује младима, који представљају значајан део популације која се коцка. Иако је начелно забрањено малолетницима да улазе у кладионице и уплаћују тикете, они проналазе начин да се коцкају. То најчешће што се ова забрана не поштује, те се малолетници и не питају за године, нити им се тражи лична карта на увид. Уколико пак неко од радника кладионице затражи личну карту, те малолетника удаљи из кладионице, они успевају да уплате своје комбинације преко старијих другара.

„Интересантно је да је позамашан (и неочекиван) број жена (14%) које се кладе у спортским кладионицама, што се може објаснити потребом за еманципацијом на негативан начин.“¹¹⁴ Овај податак не чуди превише, посебно имајући у виду чињеницу да је на стадионима све већи број девојака, које са хулиганима прате утакмице. Оне постају припадници навијачких група из потребе за импресионирањем супротног пола. „Салвини пак, појаву женских навијача у фудбалу објашњава феноменом који назива *allargamento androgino*, што би у преводу значило ширење андрогенизма. Он на овај начин покушава да

¹¹² Марија Ђорић, *ibid.* 51

¹¹³ Зоран Зорчић, Роберт Тор, Анто Орешковић – *Коцкање и клађење - оvisности новог доба*, Медијус 2009. Vol. 18, No. 2, стр. 206

¹¹⁴ Марија Ђорић, *op. cit. str.* 52

докаже да се мушкарци и жене све више приближавају једни другима (у сваком, па и полном смислу речи), што се манифестује и у пољу навијачке супкултуре.“¹¹⁵ Како познавање кладионичарског жаргона представља предуслов да се жене прилагоде интересовањима мушкараца, то је јасно да оне све чешће саме, или у пратњи других припадника навијачке групе, одлазе у кладионице.

Присуство женског пола у овој области може имати и други вид свог испољавања. Рекламирање спортских кладионица и коцкарница углавном чине познате личности, независно од пола. Међутим, све је чешће присуство дама које обнажене стоје као заштитно лице неке спортске кладионице.

Слика 11: Предаторно рекламирање.
Извор: FB/Радиоактивни комарац.

Оваква врста маркетинга доноси уносни приход кладионицама будући да привлаче младиће или старије мушкарце који одлазе да се кладе. Чланом 50 став 1 Закона о оглашавању прописује се: „Забрањено је оглашавање дувана и дуванских производа, укључујући свако истицање жига или друге ознаке произвођача тих производа.“¹¹⁶ Чланом 46 истог закона прописана је забрана оглашавања алкохолних пића, изузев пића чији је проценат алкохола до 20%. Исти је случај и са психоактивним супстанцама.

Правна регулатива за оглашавање коцкарница изостаје, те је Друштво психолога Србије покренуло иницијативу упућену надлежним органа, да се правним путем регулише оглашавање спортских кладионица и коцкарница. Они истичу да рекламе за кладионице снимају истакнуте јавне личности које имају важну улогу у формирању личности младих. Такође, они у свом саопштењу наводе: „... пошто у Р. Србији већ постоје законске одредбе

¹¹⁵ Марија Ђорић, *op. cit.* str. 160

¹¹⁶ Закон о оглашавању („Сл. Гласник РС“, бр. 6/2016 и 52/2019 – др. закон)

којима се ограничава рекламирање алкохолних пића или цигарета, због штетних последица по здравље и потенцијалног изазивања зависности, сматрамо да се исти принцип може и треба применити на рекламирање коцкарница, с обзиром да се јавно и неограничено рекламирање коцкарница може схватити и као промоција зависничког понашања.“¹¹⁷

Напоследку, можемо закључити да је спортско клађење данас огроман социјални проблем, чијем решавању је потребно приступити у што краћем року. Надлажени државни органи морали би да спроведу опсежније остраживање и припреме стратегију за решавање овог проблема.

2.1. Договарање исхода такмичења

Не треба занемарити чињеницу да је коцкање у корелативном односу са вршењем кривичног дела договарање исхода такмичења из чл. 208 б Кривичног законика. Ставом 1 овог члана прописано је да „Ко договори исход спортског или другог такмичења у намери да себи или другом прибави имовинску корист, казниће се казном затвора од шест месеци до три године и новчаном казном.“¹¹⁸ Повезаност вођа навијачких група са договарањем исхода такмичења осликава квантитет ових организација и њихову снагу унутар друштва. Канали којима су повезани са спортским удружењима, политичарима и другим интересним групама, формирају се ради остваривања лаког профита. Добит од намештених утакмица дели се члановима који су учествовали у завери. Будући да се ради о глобалном проблему, многе државе су приступиле стварању стратегија у борби против ових илегалних радњи.

Настанку ове профитабилне „делатности“ умногоме је допринела комерцијализација спорта. „О негативним последицама комерцијализације спорта све више говоре и сами спортисти и истовремено наглашавају да је претерана комерцијализација спорта проузоквала, не само пораст броја деликата који се врше у вези са спортом, већ и одумирање принципа спортског надметања заснованог на древном

¹¹⁷ <https://dps.org.rs/163-vesti/1601-saopštenje-povodom-ekspanzije-reklama-za-kockarnice>, посећено дана 25.12.2022. године

¹¹⁸ Кривични законик Републике Србије („Сл. Гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр, 107/2005 – испр, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019)

и универзалном агонском људском нагону који је још у време старих Грка створио дух и мисију спорта.“¹¹⁹ Унапред договорен исход такмичења ремети не само принципе спортског клађења, већ читав идеал спорта. Спортисти под притиском морају играти утакмице за које знају какав ће исход имати, да би добит имао неко други. Играње у таквим условима срозава спортски дух и моралне вредности који сваки спортиста гаји током читаве каријере. Посредством клађења, спорт постаје место на коме ће се доћи до лаких пара и великог богатства. „Намештање утакмица може да се дефинише као покушај једног или више појединаца да утичу на резултат утакмице, или појаву било каквих дешавања током утакмице путем радњи или пропуста који су у супротности са спортским циљем коме се обично тежи.“¹²⁰

Да се навијачи и њихове вође појављују у улози организатора намештања утакмица говоре нам бројни примери, чије махинације испливају на видело. Такав је случај са навијачима италијанског клуба „Барија“, када је полиција ухапсила тројицу вође навијача овог клуба због сумње да су претили играчима и покушали да их приморају да намештају утакмице. Играчима ове екипе претили су будући да су у кладионицама уплаћиване велике суме новца за пораз овог клуба.

На удару су посебно клубови који не играју у највишем рангу, већ се ради о другим или трећим лигама. Очи јавности нису упрте са свих страна на ове тимове, те је стога лакше спровести подухвате намештања утакмица, без остављања трагова. Ипак, сумње се јављају када клубови који је налазе на зачељу табеле, доживе низ победа и осигурају опстанак у лиги. Велики утицај на оваква дешавања имају локални навијачки покрети. „Пре су организоване криминалне групе или појединци морали физички да ступе у контакт са играчима, сада дигитално покушавају хиљаду пута и један покушај ће им проћи – а поруке које се шаљу су шифриране.“¹²¹

Посматрајући распад Фудбалског савеза у Србији, неизоставно је говорити о намештеним утакмицама и процвату ове врсте криминала. Истраживања показују да је око 80% утакмица прве и друге лиге у Србији намештено. Овакви резултати не чуде, имајући

¹¹⁹ Дејан Шупут – *Кривичноправно санкционисање намештања спортских резултата – Нехармонизованост законодавства европских земаља*, Београд, стр. 124

¹²⁰ Чл. 10 Правилника о превенцији и спречавању намештања утакмица, Одбор за хитна питања ФС Србије, на седници одржаној 06.12.2012. године,

¹²¹ <https://www.dw.com/sr/fudbalske-name%C5%A1taljke-cvetaju-tokom-korone/a-60250980>, посећено дана 25.12.2022. године

у виду дугу историју намештања утакмица на овим просторима, те је њихов опсег достигао највеће размере до сада. Намештање утакмица од стране политичких лидера, власника коцкарница и вођа навијача, односно вођа криминалних група, представља велики аларм за једно друштво, будући да је његов кредибилитет одавно на дну моралне лествице. Овакво скрнављење спорта одстрањује сваку могућу веру у правду и поштено надметање, а примат даје заради и новцу. Једино могуће објашњење за овакву пропаст спорта, можемо пронаћи у интересној сфери, у којој држава не мари за истински спорт и циљ његовог постојања, већ једино на гомилање материјалног и богаћење унедоглед. Док год се не промени врх који управља, не могу се променити ни ставови у друштву који су људима наметнути као нормални. Стога, борба против криминала, криминалних организација и њихових активности тече отежано, а генерације младих одрастају уз погрешне моделе и узоре.

VII НАВИЈАЧКЕ ГРУПЕ И ПОЛИТИКА

„Епидемија политике трује спорт који постаје најбољи катализатор и огледало онога што се дешава у друштву.“¹²² Паралела која се може повући између навијачких група и политике најпре се односи на насиље. Дакле, већ је истакнуто да је насиље и агресивност навијача главно средство њиховог деловања. Политичке партије и њени чланови такође се користе насиљем, у мало другачијем облику. У својим говорима политичари неретко користе опаске које се односе на обрачун са њиховим политичким противницима. Како то чине и навијачи, обрачуни између противничких табора константно се одвијају, те се правила фер утакмице и те како занемарују. Пред очима јавности одвијају се жустре борбе, док се иза кулиса стварају савези, спремају стратегије и разнолике малверзације. „Лако је схватити да је демократско бављење политиком на пола пута од рата до спорта, при чему је засигурно оно мање убилачко него у првом случају, али нажалост и далеко мање честито него у другом.“¹²³

Одавно је спорт постао место у коме политика игра важну улогу, упркос покушајима да остане у свом друштвеном вакууму. „Спорт је најбољи пример како се

¹²² Драган Коковић – *Политичко насиље – пример политизације фудбала*, Теорија и социологија спорта, Бања Лука 2014. године, стр, 206.

¹²³ Драган Коковић – *ibid.*

идеологија и политика стравично шире и гутају домене људског свакодневља, који су наизглед неутрални.“¹²⁴ Навијачки слогани и песме обојени су идеолошким ставовима владајуће партије, која преко спорта, бесомучно увлачи све већи број људи. Многе навијачке придошлице нису свесне да постају политичке марионете којима се лако управља.

Мржња, нетрпељивост према другим нацијама, јачање национализма и шовинизма, па чак и формирање паравојних формација, каректристично је за навијаче – хулигане. Многи аутори управо национализам сматрају обликом испољавања насиља у спорту. То из разлога што се у друштву ствара таква атмосфера да је питање времена када ће неки наизглед мирни наступ спортиста, прерасти у инцидент огромних размера. Овакво стање у друштву нарочито погодује политичким лидерима, који проблеме у друштву заташкавају стварајући нове. „Медијске експлоатације различитих хулиганских подвига у СФРЈ су проузроковале ширење друштвених антагонизама на овим просторима и тако спортски спектакл трансформисали у мегафоне националистичких политичких елита.“¹²⁵

Како се може поставити знак једнакости између навијачких група и организованих криминалних група, те како је државна апаратура повезана са вођама ових група, то је јасно да је постојање хулигана и њихово деловање од вишеструке користи за државу и политичке партије које се налазе на челу државних органа. „Играју се игре око спорта у којима су млади људи „таоци крви и игара“.“¹²⁶ Дефинитивно, можда и најбољи начин да се опише спортска сцена у друштву, која укључује и навијачку поставку. Путем својих канала врши се узајамна сарадња ових интересних група. Најпре, држава толерише насилничко понашање и агресију коју изазивају навијачи, при чему се са времена на време неколицина лица „приведе правди“. Обично се ради о мање важним члановима, док вође или вође из сенке, остају заштићени. Како то обично бива, као противуслуга за њихово толерисање, држава заузврат очекује да се навијачи повинују њеним циљевима и политичким идеологијама. Тако хулиганске навијачке група постају посредници у преносу политичких порука. „У том смислу се навијачке групе могу посматрати као инструменти за комуницирање порука које ће путем медија добити ширу видљивост и тако оставрити

¹²⁴ Драган Коковић, *ibid.* 203.

¹²⁵ Реља Пекић, *op. cit. str.* 116

¹²⁶ Драган Коковић, *op. cit. str.* 206

тактички политички циљ, у овом случају подстицање латентног сукоба који је средство за одржавање на власти.“¹²⁷

Велике полемике се воде о коришћењу навијача – хулигана као личног обезбеђења многих политичара. Будући да су хулигани криминално активна лица, а како су у блиској вези са властима, то је јасно да се они могу користити и у ове сврхе. „Иако навијачке групе нису политичке организације, оне стварају погодно тле за ширење идеја које су готово увек десничарске. Зато не треба искључити могућност њихове активне улоге у политичким процесима усмереним ка јачању деснице, посебно имајући у виду тенденцију успона деснице у Европи, али и у земљама у окружењу.“¹²⁸

Не треба занемарити ни утицај медија и телевизијских преноса који посебну пажњу придају оваквим изливима агресије. Дакле, путем медија се политичке поруке, истанчане кроз осећање националне припадности и „родољубља“, преносе ширем аудиторijуму. Ширење мржње и испољавање нетрпељивости на националној основи посебно узима маха у погледу формирања стеротипа и предрасуда младих. Нараштаји бивају учени да мрзе одређену земљу, нацију или клуб, а да разлог те мржње не може рационално бити образложен. Младићи који ступају у навијачке групе да би добили потврду њихове полности, са великим жаром учествују у навијању, а посебно када су у питању поруке са одређеним политичким садржајем. Етнопсихолог Душан Кеџмановић овај феномен објашњава уверењем сваког хулигана да његова навијачка група има посебну мисију. Према Кеџмановићу, хулиган има задатак да брани идентитет своје навијачке групе од других, њима супарничких група, те да на трибини оствари доминантност и сачува понос државе и нације. Самим тим иситицање националних симбола, грбова, певање песама и парола којима се овај циљ остварује, представља основну мисију навијања.

Са друге стране, Оташевић сматра да су медији главни кривци за националистички параван и извртање навијаачких ставова, те да „све релевантне чињенице несумњиво указују да су „национализам” и „фашизам” навијачких група углавном декор, а никако не и суштина њиховог деловања“.¹²⁹ „Одсуство било каквог суштинског идеолошког садржаја, свакако не значи да ове групе ипак није могуће инструментализовати за

¹²⁷Синиша Марчић – *Насилно понашање навијачких група као средство политичке манипулације у Босни и Херцеговини, Теорија и социологија спорта*, Бања Лука 2014. године, стр. 221

¹²⁸Јована Живановић, *op. cit.* str. 415

¹²⁹С. Милојевић, Б. Симоновић, Бојан Јанковић, Б. Оташевић, В.Турањанин – *op. cit.* str. 39

остварење идеолошких циљева, или криминалне делатности. Напротив, криминогена средина типичне хулиганске групе представља идеално тло за регрутацију различитих типова извршилаца криминалних и екстремистичких акција“.¹³⁰

Поред шовинистичких и националних деловања, навијачке групе своју нетрпељивост показују и према другим дискриминаторним групама, превасходно према геј популацији. Велики нереди и сукоби дешавали су се управо на пољу сузбијања и ремећења тзв. „Параде поноса“. Посебну пажњу јавности и хулигана привукла је прва парада одржана у Београду 2010. године. Бруталним нападом од стране навијача према учесницима ове параде, која је прерасла у свеопшту тучу, повређено је 140 особа. Одрастајући у средини мржње, млади навијачи не знају да разграниче какво је понашање примерено, нити да исто контролишу. Сваки следећи сусрет са особом која своје сексуално опредељење декларише супротно њиховим, навијачи вођени осећајем угрожености и мржње, сву своју агресију уперују ка њима.

Несвесни да управно представљају инструмент државе и владајуће партије, којој одговара да повremени сукоби и провокације на утакмицама, скрену пажњу са важних државних питања, млади навијачи жустрим реакцијама и повицима исказују презир према одређеном објекту. „У атмосфери спортског или другог спектакла где су појединци (публика) релативно анонимни и неорганизовани, појединци веома лако прихватају образац понашања навијачких група (навијача) које су изманипулисане од стране политичких структура или других интересних група.“¹³¹

Како се може приметити спорт није остао имун на политичке страсти и упливе. Формирана је посебна сцена у спорту на којој се политика може несметано гранати и грабити сваког младог појединца у канце својих обмана. Млади навијачи услед немогућности схватања оваквих врста манипулација, препуштају се маси и своја уверења граде на основу сенком обавијених политичких порука.

„Организовани криминал као друштвени феномен обликује се у интеракцији друштвеног, политичког, економског и културалног контекста, што указује на

¹³⁰ С. Милојевић, Б. Симоновић, Б. Јанковић, Б. Оташевић, В. Турањанин – op. cit. str. 39

¹³¹ <http://savremenisport.com/teorija-sporta/sportska-publika/14/359/manipulisanje-navijacima-u-sportu-od-strance-klubova-i-politickih-struktura>, посећено дана 25.12.2022. године

испреплетан однос организованих криминалних група, друштва и државе.“.¹³² Последњи примери у Србији показују да често нема разлике између навијача хулигана и припадника криминалног клана“.¹³³

VIII НАВИЈАЧКЕ ГРУПЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Велики успех српских спортиста у свету допринео је настанку „титуле“ спортске нације. Иако се ради о земљи која је далеко сиромашнија и мања од многих европских и светских држава, способности српских спортиста и њихови резултати постају препорзнатљиви на свим просторима. Поседовање историје надметања у спортским активностима и многобројни спортски клубови и удружења широм државе, постају познати на такмичарској сцени, те броје и доста присталица. Навијачи, као саставни део спортске игре, својом бруталношћу постају познати у свету.

„Буре барута“, како се описује читава навијачка сцена на Балкану, осликава о каквим се навијачким организацијама ради, те колико свака утакмица на овим просторима представља опасност. Појава навијачких група са припадницима који постају екстремисти везује се за период распада СФРЈ. „Поклици, визуелне паролe и масовне туче на путовањима постају викендашка пракса организованих навијача у југословенском фудбалу. Медијски подстрек у маниру спортско-ратне реторике етнонационалистичких идеја је натурализована у земљама бивше Југославије, док су навијачи такав вид изражавања усвајали стварањем подгрупа екстремистичких политичких позиција.“.¹³⁴ Данас је број навијачких група знатно проширен, те многе од водећих група поседују одређене фракције. Према истраживању Министарства унутрашњих послова евидентирано је око 40 навијачких група и подгрупа, које броје око 3.000 присталица. Очекивано, на подручју Београда налазе се и делују већи број најекстремнијих навијачких група које су међусобно супротстављене и представљају велику опасност за људе и имовину. Појава „вечитих ривала“ који се формира између припадника „Црвене звезде“ и „Партизана“ вероватно је један од најистакнутијих раздора у држави, будући да се ради

¹³²А. Југовић - *Records in Anomie – Essays in the Science of Social Deviations*, Институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд 2014. године, стр. 63

¹³³Весна Миленковић, Дејан Миленковић, *op. cit. str.* 312

¹³⁴Реља Пекић, *op. cit. str.* 116,

о презиру који се годинама уназад негује. „Медијско извештавање са „вечитих дербија“ „Црвене звезде“ и „Партизана“ карактерише: негативна презентација Другог, реторичко разликовање Нас и Њих, етничке предрасуде и стереотипи, ублажавање информација које су позитивне за Њих, као и оних које су негативне за Нас.“¹³⁵

1.Навијачи „Партизана“

ЈСД „Партизан“ основан је још давне 1945. године, а први чланови овог клуба били су лица из редова војних јединица ЈНА. Утицај армије и неговање вредности социјализма били су од великог значаја за клуб, те су и први навијачи „Партизана“ подржавали ове вредности. Познавање историје настанка клуба као и његових највећих успеха наметнуто је његовим члановима, те се као главни атрибут међу навијачима истиче њихова информисаност и лојалност према клубу, који на тај начин показују. „Бити 'Партизановац' или бити 'Гробар' једноставно није исто. 'Партизановци' су они људи који знају све о историји такмичења, утакмицама, резултатима, играчима, подацима о броју жутих картона на неким важним утакмицама, а бити 'Гробар' то је нешто више, постала је навијачка прича и сад питање је да ли си њен део или не.“¹³⁶

„Гробари“ су назив добили од свог ривала „Црвене звезде“, који су их овако прозвали због боја њиховог дреса, карактеристичног црно-белог контраста. Иако су тзв. Партизановци настали на тлу социјализма, данашњи навијачи раздвојени су на више фракција. Ово се посебно може видети на утакмицама овог клуба када присталице различитих фракција буду присутне на трибинама. Настали апсурд карактерише и велики број сукоба између ових фракција, иако начелно навијају за исти клуб.

¹³⁵Весна Миленковић, Дејан Миленковић, *op. cit.* str. 310

¹³⁶Реља Пекић, *op. cit.* str. 122

Слика 12: Навијачка кореографија.
Извор: Драган Кадић.

Интересовање аутора за ову материју може се везати и за посету неколико мечева рукометног клуба „Партизан“ у престижном такмичењу Лиге Шампиона. Наиме, мечеви рукометног такмичења одржани су у Нишу, а сходно забрани који је клуб тада имао. Иако је посета овим мечевима била искључиво од стране присталица „Партизана“ навијачи две различите фракције налазили су се одвојено, те сваки понаособ водили навијање, да би касније ушли у сукоб и физички обрачун, чиме инциденти нису могли бити спречени.

Навијачи „Партизана“ су најстарија организована навијачка група, свој стил навијања углавном је базирају на навијању енглеских навијача. Услед немогућности договора око вођења трибине, али и илегалних послова, долази до поделе навијача на „Алкатраз“ и „Забрањене“. „Алкатраз“ већ 23 године антиципира и диктира социјалне везе између навијачких фракција, политичка позиционирања према управама ЈСД „Партизан“, као и преусмеравање хулиганских нереда са стадиона на улице широм земље.¹³⁷ Сукоби ова две фракције најпре су се одвијали на нивоу прозивки, док временом узимају маха и постају „туче чопора“, углавном на улицама Београда. Како се

¹³⁷Реља Пекић, *op. cit. str.* 124

незванично сазнаје, до раскола између две фракције долази услед неспособности договора око вођења тржишта наркотицима.

Може се закључити да хулигани са дужим стажом не могу да се прилагоде свакодневним животним активностима, већ навијање постаје њихов стил живота. Учестовавање у тучама за које не постоје објективни разлози, што се посматрајући са стране може односити и на сукоб самих навијача „Партизана”, који у бити навијају за исти клуб. Парлела са оваквим сукобима који доводе до страдања може се направити и са бројим сукобима у српској историји када је ишао „брат на брата“. Иако је деловање ових група далеко контролисаније и не броји огроман број грађана, ипак се примећује модел чиме се вапи за дистинктивношћу.

„Из перспективе навијачког покрета приписан им је „анархистички“ и бунтовни карактер навијачке трибине, иако у идеолошким расправама многи од њих одбијају анархизам као легитиман појам у филозофији политике, док други сматрају да је такав начин размишљања крајње утопијски.“¹³⁸ Ради се о високо екстремистичкој хулиганској групи која пропагира етничку хомогенизацију, стварање тзв „Велике Србије“, неговање православља као једине испарвне религије са доминантним и супериорним карактером, са посебним дискриминаторним ставом и израженом нетрпељивошћу према етничким амњинама и ЛГБТ популацији. Дакле, ради се о читавом низу особености навијачке групе које потенцијално у ваздуху носе ризик од настанка сукоба. „„Гробари“ сматрају за своју дужност пре свега одбрану (етно)националистичких тежњи и историјских модела ширењем национализма, који можемо одредити као систематску трансформацију осећаја националне припадности између заједница људи другачијих политичких оријентација и људима других антогонистичких националности, који Гробари посматрају као непријатељске.“¹³⁹

Млади навијачи „Партизана” величају личност Гаврила Принципа и сматрају га националистом који је зарад одбране својих националних порива извршио атентан на аустроугарског престолонаследника. Овакав став младих навијача потиче од актуелних брендова чиме се ствара специфични стил навијачке групе. Посебно се негује мржња

¹³⁸Реља Пекић, *op. cit.* str. 125

¹³⁹Geurgeloui, Mariza - *Scoring hat-trick: Nation, football and discourse analysis*, Lancaster University, Rice working papers in Linguistics, vol.1, 2009. goidna, str. 111

према историјским непријатељима, те су навијачи васпитани у духу исламофобије, усташофобије и ксенофобије. Хулигани своју позицију граде са истомишљницима, те пропагирају братство и оданост као најважније осећање. Стадиони предствљају замену за дом, чији атмосферу никада нису осетили. Стадион „Партизана” за њих представља храм и светињу, а одлазак на исти постаје празник.

Навијачи са дугом историјом постојања данас су чести покретачи или учесници сукоба на спортским приредбама. Масовне туче настају између самих навијача истог клуба, са противничким клубом или пак полицијом. Покушаји полиције да обезбеде утакмице високог ризика, још увек не дају довољно резултата, имајући у виду да навијачи проналазе начин за стварање нереда и метежа на улицама и стадионима. Сукоб са навијачима „Црвене звезде” од посебног је значаја за „Гробаре”, будући да се ради о „зараћеним“ клубовима чија је историја сукоба богата.

2. Навијачи „Црвене Звезде“

Навијачи Црвене звезде познатији као „Делије“ или „Делије север“ свој настанак везују се уједињење свих фракција на Божић 1989. године. Сматрају се једном од најбоље организованих навијачких група у свету, а себе представљају као „чуваре“ националног поноса и традиције. Навијачка група са јасном хијерархијском поставком и изузетном бројношћу која је саздана на принципу „стуб српства“.

На почетку, Звездини навијачи били су прозвани „Цигани“ од стране противничких навијача који су покушали да их унизе. Данас се навијачи „Црвене Звезде“ позиционирају на северној трибини стадиона и на тај начин се издвајају од обичних гледалаца. Бити „Делија“ за њих представља престиж и понос, а неговање вредности попут величања српства, православља за њих је врховни принцип којим се воде.

Национализам, чија је суштина и ове навијачке групе, добија мегаломанске размере. те навијачи као део свог идентитета истичу љубав према земљи и народу. Национални понос углавном пазирају на спортским успесима, али и на дугој и богатој историји српског народа. Младе Делије верују да су Срби најстарији народ, те су стално у потрази за новим доказима, који би ове њихове ставове могли да потврде. „Прошлост

нације виде као значајан део свог идентитета, о чему сведочи и веома учестала парола “Следимо дух наших предака”.¹⁴⁰

Неретко долази до сукоба са неистомишљеницима истог народа, који се одмах стигматизују као издајници, који раде на антисрпској пропаганди. Овај облик екстремизма представља велики социолошки проблем, будући да се младићи у својој развојној фази обликују према принципима који важе у оквиру навијачке групе. „У периодима националне кризе (какову представља ситуација око Косова и Метохије), долази до изражаја морално својство национализма. Косовски еп у српском национализму заузима централно место што се посебно осликава у дискурсу Делија.”¹⁴¹

Иако начелно свој национализам изражавају искључиво приврженошћу ка свом народу, Делије осећају високи набој мржње према другим народима, који се може изједначити са шовинистичким покретом. Овакве стереотипне мисли гаје пре свега према „непријатељским“ народима, односно Хрватима и Албанцима. „Као у случају величања српског народа, и за омаловажавање албанског тражи се научна основа. Њихово порекло се ниподаштава, а у ту сврху се цитирају поменути аутори (који говоре о пореклу Срба), укључујући и митрополита Амфилохија Радовића.”¹⁴²

Делије своју нетрпељивост не скривају ни према националним мањинима у Србији, иако се отворено не залажу за расну и етничку хомогеност. „Према теорији етничког такмичења тамо где постоји неколико група, нетрпељивост ће посебно гајити чланови највеће или доминантне групе услед моћи која потиче из њене многољудност.”¹⁴³

Навијачи „Црвене Звезде” процват екстремизма доживљавају у периоду када се као вођа навијача налазио познати криминалац Жељко Ражнатовић Аркан, касније и вођа паравојних формација које су деловале током рата девдесетих година прошлог века. Развоју најпре навијачких трупа које су се трансформисале у паравојне, допирносила је атмосфера у читавој земљи, која је нит по нит пуцала по шавовима. „Слаба држава, недовршена транзиција, недовољна регионална и међународна сарадња, лоша економска

¹⁴⁰Јована Живановић, *op. cit.* str. 409

¹⁴¹Јована Живановић, *op. cit.* str. 411

¹⁴²Јована Живановић, *op. cit.* str. 412

¹⁴³Јово Бакић, *op. cit.* str. 238

ситуација, корупција и други чиниоци погодују како пословању криминалаца, тако и појачаном интересовању за алтернативне политичке, екстремно десничарске идеје.“¹⁴⁴

Повезаност криминала и водећих навијачких група у држави постаје све учесталије, а опус кривичних дела које врше навијачи – хулигани, свакодневно се повећава. Нереди који настају између супарничких тимова представља изазов са којим се носи свака држава. Сукоб и ривалство између два водећа тима у држави, „Партизана” и „Црвене Звезде”, своди се на навијачке подвиге једних према другима, у које се убрајају дивљаштва све врсте.

2.1. Хулиганизам „вечитих ривала“

Судар два најбоља клуба у држави привлачи много медијске пажње, те је сваки „дерби“ праћен телевизијским преносима и посебном еуфоријом која влада у народу. Еуфорија се промаља од повремених гледалаца спортских догађаја, све до екстремних навијачких група, које користе прилику да свим средствима надвладају противника.

На трибинама стадиона одвија се навијачки дерби, наспрам оног који се одвија на спортском терену. Навијачи имају задатак да надгласају супарника, а уколико то није могуће могу се користити и разним недозвољеним средствима попут бакљи и пиротехнике. Локализација навијачких група протеже се углавном иза голова тимова, а приступ супарничким навијачима није дозвољен. Полиција и жандармерија обезбеђују сусрете ових ривала, будући да се ради о спортским приредбама високог ризика.

Слика 13: Сукоб „Делија“ и „Гробара“.
Извор: Telegraf.rs

¹⁴⁴Ж. Кештовић, В. Нинковић, С. Милашиновић, *op. cit.* str. 303

На дан дербија, навијачи се најпре скупљају на улицама Београда где заједно одлазе на стадион. Врло често су навијачке групе долазиле у сукоб пре почетка неке утакмица, у фази њиховог окупљања, када се нађу на истом месту. Опасаност за пролазнике може бити необузdana маса навијача која провокацију тражи на сваком кораку. Бројни су новинарски извештаји о томе како навијачи „Партизана“ или „Црвене звезде“ претукли случајног пролазника који се нашао на путу. Уколико је особа имала обележја противничког клуба, утолико је повод за тучу био већи.

Један од запамћених нереда изазван сукобом навијача ова два клуба, дефинитивно је дерби заказан десет дана након петооктобарске револуције и свргавања Слободана Милошевића са власти. Узаврела атмосфера у земљи и претходни нeredи и протести који су променили режим у држави, пренели су се на спортски догађај који је требало да буде празник спорта. Ово је први „вечити“ дерби који је прекинут због нереда навијачких група. Већ уочи утакмице могло се наслутити да варнице постоје са обе стране, а омогућавању сукоба свакако је допринело недовољно полицијско ангажовање, што је погодовало настанку инцидента. Сукоб је настао када су навијачи „Партизана“, само након пар минута отпочетка утакмице, бацили бакље на терен, фото-репортере и у правцу западне трибине. „Гробари“ су ломили седишта са трибина и бацали их у правцу терена, а након тога и улетели на терен. Уследио је одговор северне трибине „Маракане“, који је убрзо прерастао у сукоб великих размера, а будући да се све одвијало на терену, играчи и тренери су били објекат напада. Велики број играча задобило је повреде главе, а повређено је и око 35 навијача и двојица полицајаца.

Тренд сукоба „Гробара“ и „Делија“ настављен је до данашњег дана, а сукоби постају све бруталнији. Овај велики социјални проблем укључује све већи број младих који се прикључују навијачима и заједно са њима учествују у нередима. Криминал и навијање постаје узор младима, а пропагирање ових „делатности“ доприноси све већем порасту криминала у држави.

Сходно томе, држава би морала да ради на превенцији криминалног понашања, најпре се базирајући на образовању и правилном развоју младих кроз спорт. Племенитост, фер-плеј, развој моралних особина и социјализација која омогућује детету лакше прилагођавање, само су неке од могућности који спорт пружа. Медијска активност усмерена ка осуди понашања навијачких и криминалних група може такође бити од

значаја. Питање је само да ли држава поседује довољно жеље и могућности да ради на сузбијању недозвољених радњи.

3. Навијачи „Радничког“ из Ниша

До организованог навијања први пут долази у периоду када је „Раднички“ из Ниша изборио пласман и улазак у Прву лигу у двомечу против „Вардара“ из Скопља. Том приликом, велики број навијача „Радничког“ кренуо је у Скопље како би подржао свој клуб. Након победе у Скопљу, уследило је славље, где су бројни навијачи и присталице овог клуба изашле на улице Ниша да прославе победу. „...прво навијање у ултрас маниру везује се за учешће Радничког у купу UEFA (1980-1983) када се каче и први транспаренти (РЕАЛ ИЗ НИША ЕВРОПОМ ЈУРИША, РЕАЛ ИЗ НИША СВЕ РЕДОМ ШИША), палили су се димњаци, певале песме.“¹⁴⁵ Најпре спонтано окупљање већег броја љубитеља овог клуба, временом прераста у организовано навијање, које данас парира главним конкурентима других великих градова. „У септембру 1989. године, три дана пред утакмицу са Црвеном звездом доноси се одлука о оснивању нове навијачке групе која ће бодрити Раднички. Узевши у обзир све предлоге, којих је било пуно (Мераклије, Војводе, Гвоздени пук...), најватреније присталице Радничког једногласно прихватају предлог Мераклије.“¹⁴⁶

Будући да су на почетку свог деловања навијачи били недовољно организовани, пиротехничка средства и гостовања нису била учестала. “Што се тиче структуре нишких Мераклија, још на првој утакмици када су се појавиле у јавности, на југ Чаира су се сместили нишки Гробари и Делије, новопечене Мераклије, градске фаце и како рече један од вођа у то време разни "дрогољуби" и "нишке новопечене силеције”.¹⁴⁷

“Мераклије” се окупљају на јужној трибини, одакле са стадиона бодре свој клуб. Сматрају се једним од најстаријих навијачких група у Србији, који неизоставно чине лепезу екстремних навијачких група у Србији, тик уз „Гробаре” и „Мераклије”. Карактеристични су по својим упечатљивим натписима и кореографијама, док се пиротехничка средства сматрају нормалним и незаобилазним.

¹⁴⁵ http://srpski-huligani.blogspot.com/2012/07/blog-post_4039.html, посећено дана 13.01.2023. године

¹⁴⁶ <https://fkradnickinis.rs/klub/navijaci/>, посећено дана 13.01.2023. године

¹⁴⁷ http://srpski-huligani.blogspot.com/2012/07/blog-post_4039.html, посећено дана 13.01.2023. године

Слика 14: Навијачи „Радничког”.
Извор: Јужне Вести.

Група “Мераклија” увек је истицала локал патриотизам и трудила се да временом одржи концепт на коме је настала. Ривалитет са клубовима који долазе из других градова годинама се развијао, те се данас најоштрији сукоб одржао према клубовима из Београда – са „Партизаном” и „Црвеном звездом”. „Највећу одбојност Мераклије имају према навијачима из главног града, што су и показали на утакмици са Црвеном Звездом када су на истоку окачили малу заставу са натписом "Мењам Београд за Книн".¹⁴⁸ Разлог нетрпељивости нишког клуба према клубовима из Београда, може се наћи у дугогодишњем осећању инфериорности који се везује за људе са подручја југа Србије. Комплекс који генерације вуку за собом преносе на своје потомке и усађују им антипатију према главном граду. Како су навијачи у свему екстремистички оријентисани, то не чуди да се оваква нетрпељивост посебно истиче приликом сусрета са београдским клубовима.

Иако је сукоб навијача нишког „Радничког” највише изражен према навијачима „Партизана” и „Црвене звезде”, не треба занемарити и низ сукоба који се догодио са навијачима других клубова у држави. Инциденти до којих долази готово на сваком гостовању Крушевцу постаје „традиција“, а до којих долази услед бројности „Мераклија” на овим сусретима.

„Навијачка група имала је неколико екцеса, попут певања четничких песама, што је довело до оштрог сукоба са полицијом и неколико већих туча, а највећа је током утакмице са Војводином када су демолирани аутобуси ФК Војводина а дошло је и до сукоба са навијачима са западне трибине.”¹⁴⁹ Нереди који су изазвале „Мераклије” том приликом

¹⁴⁸ http://srpski-huligani.blogspot.com/2012/07/blog-post_4039.html, посећено дана 16.01.2023. године

¹⁴⁹ <https://d9739.wordpress.com/about/>, посећено дана 16.01.2023. године

нису се зауставили на стадиони, већ је метеж пренет и на улице, те су оближњи локали постали колатерална штета.

Како се ради о локалној навијачкој групи, навијачи „Радничког” пратили су утакмице и других клубова у држави који су наступали у првој лиги. Такав је случај са рукометним утакмицама „Железничара” и „Наисе”, чији су били редовни посетиоци. Иако су инциденти били мањих размера, „Мераклије” увек представљају опасност од евентуалних физичких обрачуна. Због тога се у Нишу, приликом организовања утакмица локалних клубова ангажују припадници полиције и жандармерије који ће вршити надзор и реаговати у случају евентуалних инцидената.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Ведар и спортски дух, добробити које доноси здрављу, социјализација и изградња самопоздања, само су неке од позитивних страна спорта. Формирање личности кроз спорт и тренирање претежно утичу на побољшање квалитета живота. Поред разоноде и здравог начина да се проведе слободно време, спорт може побољшати наше психичке и физичке способности, усавршити самоспознају и методе учинковитог начина за превазилажење стреса и фрустрација, које су саставни део савременог живота.

Поред читавог спектра позитивних особина, спорт, уколико се погрешно схвати његова суштина, може донети низ неприлика, па чак и увести особу у свет криминала. Као један од облика испољавања насиља у спорту, навијачке групе пробијају се далеко на прво место према масовности овог облика насиља и његове суровости. С тога, разликују се исконски љубитељи спорта који чине публику и навијачке групе које својим варварским потезима ремете спортске догађаје.

Хулиганске навијачке групе данас добијају знак једнакости са криминалним групама са завидном организацијом и хијерархијским уређењем. Предвођени појединцем, навијачи – хулигани делују као хорде у масама, чији је једини циљ направити што већу штету. Дакле, ове групације углавном незадовољних појединаца, своје фрустрације лече на утакмицама када хистерично избацују нагомилано незадовољство. Након утакмице, пошто су извршили своје велико пражњење, навијачи остају задовољство, без обзира што су том приликом начили злодела. Припадници навијачких група склањају се од не тако светле реалности и свој бег порналазе у загрљају своје браће – других хулигана. Тако уједињени навијаче стварају огромне проблеме обичном народу, који негује праве спортске вредности.

Туче, батињања, ломљење свега што им се нађе на путу, па чак и по цену животу, само су неке од активности који навијачи упражњују. Може се закључити да су навијачки екстремисти живи примери скрнављења спорта. Увек насилни, са увредљивим паролама и читавом лепезом пиротехничких средстава, одударају од истинског духа спорта и његових моралних вредности. Томе у прилог иде и чињеница да се алкохол и психоактивне супстанце могу наћи на сваком кораку, а неретко су млади навијачи увучени у круг

диловања и конзуимарања недозвољених средстава. Тако један млади живот клизи у неповрат, из кога ће се тешко ишчупати.

Како навијачке групе представљају велику опасност по безбедност људи, то је потребно да се држава посебно позабави овим проблемом. Нарочито треба проблем хулигана сагледати у домену организованог криминала, будући да се између ових група може повући паралела. Дакле, у борбу против организованог криминала требало би уврстити и навијачке групе, као посебне творевине које изазивају низ опасности по друштво. Ниједно убиство које су изазвале навијачке групе не може се приписати несрећним околностима, већ се мора пронаћи одговорност. Уколико се не може с тачношћу утврдити виност, одговорност сноси читаво друштво које је дозволило да се таква трагедија догоди.

Држава мора радити на превенцији свих облика насилног понашања, како би се сигурност њених грађана повећала. није довољно само пуко прописивање кривичних дела којима се насилно понашање на спортским приредбама регулише, без његове делотворне примене. Блага казнена политика и примена модела одлагања кривичног гоњења, далеко више погодује насилницима, те се не либе да изврше низ кривичних дела.

Напоследку, треба апострофирати да је агресија у човеку нормална појава. Животињски инстинкт у човеку може се пробудити посебно у тренуцима надметања. Међутим, без обзира на човекову природу, цивилизација је далеко напредовала те се понашање људи морају уподобити са развојем у свету. Учење о правилном начину реаговања, сузбијању насиља и агресије, рад на самоконтроли, као и низ техника за владање ситуацијом може се научити кроз спорт. Дакле, спорт треба имати једну вишу сврху, у којој ће људи учити о себи и другима на специфичан начин и тако унапредити себе. Никако се не сме дозволити да охолост и безобзирност уђу у људска срца. Уколико се то деси, сваки појединац представљаће опасност за себе и друге, а друштво може очекивати брзу пропаст.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

- Аљоша Мимица, Марија Богдановић – *Социолошки речник*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2007. године,
- Академија фудбала Београд – *Социологија са социологијом спорта*, Београд 2014, година,
- Александар Матковић – *Младачке поткултуре и криминалитет*, Нови Сад 2018. године,
- Александар Матковић – *Еволуција и социјалнопатолошке карактеристике насилничких група у Србији*, 2020. године,
- Александар Југовић - *Records in Anomie – Essays in the Science of Social Deviations*, Институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд 2014. године,
- Алфред Адлер – *Познавање човека* - Матица српска, Нови Сад 1996. године,
- Божидар Оташевић, Дане Субишић – *Перцепција навијача о полицијском поступању на спортским приредбама*, август 2018. године,
- Божидар Бановић, Вељко Турањанин – *Насиље на спортским приредбама: анализа ставова студената*, Факултет безбедности у Београду и Правни факултет у Крагујевцу, 2022. година,
- Bouchard, M. Spindler, A.- *Groups, gangs, and delinquency: Does organization matter?* Journal of Criminal Justice, 38(5), 2010,
- Велимир Ђургус Казимир – *Брзи, прилагодљиви и немилосрдни: насиље у спорту и медији*, 2007. године,
- Велибор Лалић, Ненад Рађевић – *Феноменолошки и етиолошки аспекти насиља у спорту*, мај 2015. године,
- Вељко Делибашић, Сандра Мандарић – *Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу*, 2015. године,
- Весна Миленковић, Дејан Миленковић – *Фудбал у ланцу навијачког насиља из медијског угла*, Београд, 2022. година,
- Виолета Шиљак, Петар Д. Павловић, Елена Плакона, Кристина М. Пантелић- *Уметност и спорт-Теорија и социологија спорта*, Бања Лука, 2014. година,
- Geurgeloui, Mariza - *Scoring hat-trick: Nation, football and discourse analysis*, Lancaster University, Rice working papers in Linguistics, vol.1, 2009. година,
- Горан Милошевић, Срђан Милашиновић – *Насиље навијачких група у Србији и криминалитет малолетника*, април 2011. године,
- Густав Ле Бон – *Психологија гомиле*, превод Жив. Живановић, Издавач С.Б. Цвијановића Београд, 1900. година,
- Дејан Шупут – *Кривичноправно санкционисање намештања спортских резултата – Нехармонизованост законодавства европских земаља*, Београд,
- Драган Коковић – *Социологија спорта*, Спортска академија Београд, 2000. године,
- Драган Коковић – *Политичко насиље – пример политизације фудбала*, Теорија и социологија спорта, Бања Лука 2014. године,
- Душко Вејновић – *Насиље и спорт: узроци, последице и стратегије превазилажења*, Бања Лука, 2014. година,

- Душко Вејновић – *Насиље и спорт – узроци, последице, начини превазилажења*, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука 2014. године
- Душко Прелевић- *Ле Бонова психологија гомиле и постистина*, оригинални научни рад,
- Д. Попадић, Љ. Бачанац, М. Голић, М Петровић, С. Видовић- *Превенција конфликта и насилног понашања међу и према младима у спорту као делу локалне заједнице*, Београд, 2011. године,
- Ж. Кештовић, В. Нинковић, С. Милашиновић – *Екстремна десница у Србији и ризик десног тероризма*, Београд 2012. године,
- Зоран Зорчић, Роберт Тор, Анто Орешковић – *Коцкање и клађење - оvisности новог доба*, Медијус 2009. Vol. 18, No. 2,
- Зоран С. Николић – *Колективни идентитети и колективни псеудоидентитети*, Балканске синтезе - Часопис за друштвена питања, културу и регионални развој III, бр. 3, 2016. година,
- Зоран Стевановић – *Динстинкција између нормалног и девијантног*, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања 2013 / Vol. XXXII / 2 /
- З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд 2012. године,
- Ива Д. Голијан- *Насиље у спорту и хулиганизам* 2021. година,
- Ивана Радовановић – *Злоупотреба дроге у популацији средњошколских ученика: феноменологија, етиологија и модели превенције*, Београд 2016. године,
- Ивана Радовановић, Данијела Спасић, Добривоје Радовановић – *Адолесцентске вршњачке групе и злоупотреба дроге*, Београд 2019. године,
- Иван Ђорђевић – *О фудбалу, антропологији и транзицији. Наративи о насиљу и безбедности у савременој Србији*, етнографски институт „Сану“ Београд, 2012. године,
- Јована Живановић – *Однос према нацији организованих навијача ФК Црвене Звезде – Делија*, Београд 2017. година,
- Јована Живановић – *Организација и идеолошко усмерење навијачке групе „Делије“*, Истраживања национализма у Србији почетком 21. века, Београд 2021. године
- Јово Бакић – *Теоријско-истраживачки приступи етничкој везаности (ethnicity), национализму и нацији*, Социологија V. XLVIII /No. 3, Београд 2016. године,
- Конард Лоренц – *Такозвано зло -Природословни коријени агресивности*, Алгоритам, Загреб 2004. године,
- Лав Николајевич Толстој – *Шта је уметност?*, превод Вој. И. Илић,
- Љ. Бачанац, Н. Петровић, Н. Манојловић - *Степен и облици насиља у спорту Србије*,
- Љубица Бачанац, Небојша Петровић, Ненад Манојловић- *Приручник за родитеље младих спортиста*, Београд 2009. година,
- Љ. Лазаревић – *Деликти насиља - кривичноправни аспект, Деликти насиља – кривичноправни и криминолошки аспект*, Зборник радова – Институт за криминолошка и социјална истраживања, Београд 2002. године,
- Маја Илић – *Хулиганство, криминал и казнена политика, стручни чланак*, Друштвена и Техничка истраживања,
- Марија Р. Ђорић, Факултет за европске правно политичке студије Нови Сад- *Насиље у спорту (тероијске контроверзе и узроци)*, Монографска студија, 2014. година,

- Марија Ђорић – *Хулиганизам као облик социјалног насиља у Србији - Насиље у Србији: узроци, облици, последице и друштвене реакције*, Београд 2014. Године
- Марија Ђорић -*Повезаност између коцкања и хулиганизма: случај Србије*, Политичка ревија бр. 4/2017, Београд 2017. стр. 24
- Матија Мато Шкербић – *Етика спорта Williama Johna Morgana*, Загреб 2019. година,
- Миланко Ј. Говедарица – *Нагон смрти и духовна култура*, Београд 2021. године,
- Милена Живковић, Миљана Стаменковић, Милош Марковић- *Насиље у спорту и његови актери у савременом друштву*,
- Миленко Божовић – *Насиље на јавним скуповима и спортским приредбама као претња правном поретку Републике Србије*, Факултет за право, јавну управу и безбедност, Београд 2016. година,
- Миљана Николић – *Утицај нових медија на развој навијачких група и подстицање хулиганизма -Физичко васпитање и спорт кроз векове*, 2016. година,
- Милош Н. Ђурић, *Изабрани огледи III, о Хеленској култури*, Ниш 1998. година,
- Миомира Костић -*Криминолошка обележја насиља у спорту*, Ниш, Правни факултет у Нишу, 2008. година,
- Michael J. Palmiotto, Душко Вејновић, Велибор Лалић – *Рад полиције на спречавању етнички мотивисаног насиља на фудбалским утакмицама у Босни и Херцеговини*,
- Наташа Делић – *Нова решења у глави кривичних дела против јавног дела и мира (xxxI)*, Анали Правног факултета у Београду, година LXI, 2/2013
- Невен Рицијаш, Зринка Гребло Јуракић, Дора Додиг Хундрић, Ана Жнидарец Чучковић – *Заступљеност насиља и неспортског понашања у ногомету младих на подручју града Загреба*, Загреб 2016. година,
- Ненад Ђурђевић- *Заштита деце у спорту*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, бр. 56,2/2019. година,
- Ненад Живановић, *Спорт у 21. веку*, Факултет физичке културе Ниш, Црногорска спортска академија „Sport mont“ бр. 10-11,
- Петар Павловић, Душко Павловић – *Теорија и социологија спорта*, Бања Лука, 2014. година,
- Peter. C. Terry, John J. Jackson – *The Determinants and Contol of Violence in Sport*, Quest, 1985. godine,
- Реља Пекић – *Антрополошко истраживање политичког активизма навијача ЈСД „Партизан“*,
- R. Earle – *Boys’ zone stories: Perspectives from a young men’s prison. Criminology and Criminal Yustice*, 2011. S
- Саша Марковић – *Мера безбедности „Забрана присуствовања одређеним спортским приредбама“ у пракси полиције и правосуђа*, Журнал за криминалистику и право Муп Републике Србије, Полицијска управа Ваљево,
- Саша Милојевић, Братислав Симоновић, Бојан Јанковић, Божидар Оташевић, Вељко Турањанин – *Млади и хулиганизам на спортским приредбама*, Београд, 2013. година,
- Саша Милојевић, Саша Мијалковић, Бојан Јанковић – *Детерминантна обележја адолесцентног члана навијачке групе*, Београд 2017. године,

- Синиша Марчић – *Насилно понашање навијачких група као средство политичке манипулације у БиХ*, Универзитет Нови Јужни Велс, Аустралија
- Слободанка Гашић-Павешкић, Драган Јањетовић – *Повезаност учешћа у спорту са просоцијалном оријентацијом и агресијом адолесцената: разлике по полу*, Зборник Института за педагошка истраживања, бр. 2, 2007. година,
- Срђан Шкуљић – *Друштвени и културни контекст спорта* (Драган Коковић, Социологија спорта Спортска академија Београд, 2000.), 2000. година,
- Сузан Јовин – *Насиље у спорту*, Зрењанин 2015. година,
- С. Derbaix, А. Decrop – *Colorus and scarces: an ethnographic account of football fans and their paraphernalia*, Lisure Studies, 2011. година,

ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

- Кривични законик Републике Србије („Сл. Гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр, 107/2005 – испр, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019)
- Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама („Сл. Гласник РС“, бр. 67/2003, 101/2005 – др. закон, 90/2007, 72/2009 – др. закон, 111/2009, 104/2013 – др. закон и 87)
- Закон о ратификацији Европске конвенције о насиљу и недоличног понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама (*Сл.лист СФРЈ – Међународни уговори*“, бр. 9/90)
- Закон о кривичном поступку („Сл. Гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021- одлука УС и 62/2021 – одлука УС)
- Закон о оглашавању („Сл. Гласник РС“, бр. 6/2016 и 52/2019 – др. закон)
- Правилник о превенцији и спречавању намештања утакмица, Одбор за хитна питања ФС Србије, на седници одржаној 06.12.2012. године,
- Закон о спорту („Сл. Гласник РС“, бр. 10/2016)
- Национална стратегија за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама за период од 2013. до 2018. године: 63/2013-33
- Закон о јавном реду и миру („Сл. Гласник РС“, бр. 6/2016 и 24/2018)
- Закон о прекршајима („Сл. Гласник РС“, 65/2013, 13/2016, 98/2016 – одлука УС, 91/2019, 91-2019 – др. закон и 112/2022 – одлука УС)
- Закон о јавном окупљању („Сл. Гласник РС“, 6/2016)
- Закон о полицији („Сл. Гласник РС“, бр. 6/2016, 24/2018, 87/2018)
- Преусда Апелационог суда у Београду (*Кж1 221/2013*)

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- http://srpski-huligani.blogspot.com/2012/07/blog-post_4039.html/, посећено дана 13.01.2023. године и дана 16.01.2023. године
- <https://d9739.wordpress.com/about/>, посећено дана 16.01.2023. године,
- <https://fkradnickinis.rs/klub/navijaci/>, посећено дана 13.01.2023. године
- http://savremenisport.com/teorija-sporta/sportska-publika/14/359/manipulisanje-navijacima-u-sportu-od-strane-klubova-i-politickih-struktura,___, посећено дана 24.12.2022. године
- <https://www.dw.com/sr/fudbalske-name%C5%A1taljke-cvetaju-tokom-korone/a-60250980>, посећено дана 25.12.2022. године
- <https://dps.org.rs/163-vesti/1601-saopstenje-povodom-ekspanzije-reklama-za-kockarnice>, посећено дана 25.12.2022. године
- <https://sputnikportal.rs/20210718/tinejdzeri-huligani-navijaci-stefan-djuric-1127408335.html>, посећено дана 22.12.2022. године
- <https://www.vice.com/sr/article/wj9pb9/zavirili-smo-u-tajne-bolesne-rituale-americkih-bratstava>, посећено дана 18.11.2022. године
- <https://ljubodragsimonovic.com/sport-u-sad/>, посећено дана 18.11.2022. године
- <https://asasocijacija.com/prilog/sport-i-kultura-potkultura-sportskih-navijaca/?script=lat>, посећено дана 20.11.2022. године

САЖЕТАК

Кључне речи: Насиље у спорту, агресивност, хулиганизам, навијачке групе, навијачи-хулигани, навијачки криминалитет, кривично дело, узроци криминалитета, фудбалски хулиганизам, инциденти навијачких група.

Насиље у спорту карактерише више облика, од којих су најзаступљенији: Насиље од стране спортиста, насиље од стране родитеља, насиље од стране навијача, ритуално насиље. Историјски посматрано, навијачко насиље датира из старог Рима када су сурове борбе гладијатора биле атракција. Савремене навијачке групе везују се за градску и урбану средину, а свој процват доживљавају последњих деценија.

Најзаступљеније навијачке групе подржавају фудбалске клубове, те се јавља специфичан вид фудбалског хулиганства. Навијачи су се најпре окупљали спонтано, без посебног договора, а касније њихова организација и хијерархија добија нови изглед. На челу навијачке групе налази се вођа, који руководи навијањем, али и другим илегалним радњама. Хулиганске групе углавном су уско повезане са организованим криминалом, али и другим облицима девијантног понашања. Алкохол и употреба психоактивних супстанци постаје саставни део навијачког опуса.

Инциденти које изазивају навијачке групе некада доживљавају катастрофалне размере, будући да је број жртава настрадалих у овим нередима јако велики. Свакодневница постају туче, метеж, коришћење бакљи, пиротехничких средства, мржња и нетрпељивост, ломљење инвентара стадиона, напад на спортисте, судије, навијаче противничког тима и други облици недозвољеног понашања. Нетрпељивост се посебно исказује према полицијским службеницима који обезбеђују спортске догађаје, те они постају објекат напада. Учестале су и међусобне туче навијача противничких тимова, док сукоби некада могу прерасти и у националне и војне сукобе.

Прописивање посебног кривичног дела којим се регулише насилничко понашање на спортској приредби помогло је да овај социјални проблем допре до јавности. Међутим, само нормирање овог понашања није довољно, већ се у борбу против наивјачког криминалитета морају укључити државни органи, али и читаво друштво. Значај породице,

васпитања и образовања може допринети да се број младих који се прикључују навијачким групама смањи. У потрази за прихваћеношћу, млади траже алтернативу за породицу, те постају део масе која се не може контролисати.

Спорт може донети много добробити друштву, само је питање како ће сваки појединац искористити потенцијал који му спорт пружа. Развој физичких и психичких способности, социјалних вештина и високих моралних вредности, само су неке од позитивних страна спорта. Стога, друштво треба улагати у физичку активност и спорт, како би се благодет, здравље и квалитет живота људи побољшао.

SUMMARY

Keywords: Sports violence, aggressiveness, hooliganism, fan clubs, hooligan fans, fan crime, criminal act, criminality causes, hooliganism in football, fan club incidents.

Sports violence is prone to many forms, from which the most common ones are: violence by sports players, parental violence, fan violence, ritualistic violence. Historically speaking, fan violence dates back to ancient Rome when the cruel gladiator battles were a common attraction. Modern fan clubs are bound to cities and urban grounds, where they flourished in the past few decades. The most common fan clubs are the ones supporting football teams, where a special kind of football hooliganism was born. At first, fans were gathering spontaneously, without any scheduling, but later, their organization and hierarchy receive new forms. At the front of the fan club is a leader which orchestrates the fans during cheering, as well as other illegal activities. More often than not, hooligan groups are tightly connected with organized crime as well as other forms of deviant behaviour. Alcohol and drug abuse have become essential parts of the fan opus. The incidents which are caused by fan groups sometimes reach catastrophic proportions, as the victim count in these riots is massive. Physical fights and general turmoil are very common, as well as using torches, other pyrotechnic items, hatred and intolerance, breaking of stadium inventory, assault on sports players, referees, other fan club members and other forms of violent behaviour. The intolerance is best depicted against police officers which are keeping the sport events safe, thus becoming the victims of assault themselves. Physical fights between opposing fan clubs are very common, and sometimes may grow into national or military conflicts. Prescribing a special criminal offense which would regulate violent behaviour on a sports event has helped this social problem see the light of day. But, the simple regulation of this behaviour isn't enough. There needs to be a conjoined effort from official bodies and the society as a whole against fan criminality. The contribution of families, education and mannerism can contribute to lesser number of youth joining fan clubs. In search of acceptance, young members of society are looking for a family alternative, thus becoming a part of the mass which can not be controlled.

Sports can contribute a lot of good things to a society. The question in hand is – how will an individual use the potential which is given to him by sports? The development of physical and psychological capabilities, social skills and high moral values are some of many positive sides of sports. With that being said, a society needs to invest in physical activity and sports so that health and people's overall quality of life would improve.

БИОГРАФИЈА

Милена Станковић рођена је у Нишу 25.01.1998. године. Завршава ОШ „Стефан Немања“ у Нишу, а потом средњу „Правно-пословну школу Ниш“ у Нишу. Интересовање за правну науку јавило се још током похађања средње школе, са посебним освртом на кривично право и криминалистику. Школске 2016/2017 године уписује Правни факултет у Нишу, на којем дипломира са просечном оценом 8.80. Током Основних студија посебно интересовање исказује за криминологију и друге сродне науке, те као љубитељ спорта, врши одабир теме на Мастер студијама.

Каратеом почиње да се бави са својих 9 година, најпре у локалном клубу, формираном при ОШ. 2019. године одлази у Београд како би се посветила професионалном спорту, те наступа за КК „Студентски град“ из Београда. Први наступ за карате репрезентацију Србије бележи 2017. године на 18. првенству Балкана за кадете, јуниоре и млађе сениоре, које је одржано у Херцег Новом. Након такмичарске каријере, која престаје услед повреде, посвећује се тренерском позиву. У периоду од 2020. до 2021. године обавља послове помоћног тренера у КК „Ниш“.

Након завршених Основних студија, постаје адвокатски приправник на стажу у адвокатској канцеларији адвоката Ивоне Антић из Ниша, у периоду од јуна 2021. године до априла 2022. године. Тренутно је запослена код адвоката Душана Раденковића из Ниша. Љубитељ је књижевности, филозофије и психологије, а у слободно време се бави цртањем и сликањем.